

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Zupan

SOCIOLOŠKA ANALIZA PRENOVLJENE DEVETLETNE
OSNOVNE ŠOLE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Zupan

Mentorica: doc. dr. Alojzija Židan

SOCIOLOŠKA ANALIZA PRENOVLJENE DEVETLETNE
OSNOVNE ŠOLE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

KAZALO

1. UVOD	4
2. VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE	6
2.1. Izobraževanje.....	6
2.2. Vzgoja	7
2.2.1. Kaj je vzgoja.....	8
2.3. Vzgoja in izobraževanje.....	9
3. DRUŽBENE SPREMEMBE	12
3.1. Globalizacija	13
3.2. Vrednote	14
3.3. Družba in šolski sistem	18
4. KAKOVOST	21
4.1. Kakovost v izobraževalno - vzgojnem procesu	21
5. ŠOLA	22
5.1. Šola in kakovost.....	23
6. EVROPA IN SPREMEMBE V IZOBRAŽEVANJU	26
6.1. Šolski sistemi v današnji družbi	27
7. DEVETLETKA	29
7.1. Spremembe v devetletni osnovni šoli	29
7.2. Težave s katerimi se je soočala večina osnovnih šol.....	31
8. NOVA ŠOLA	32
8.1. Disciplina	33
8.2. (Pre)obremenjenost?.....	35
8.3. Ocenjevanje	37
8.4. Velikost razreda.....	39
8.5. Povezanost šolskega sistema	40
8.6. Tekmovalnost.....	40
8.7. Izbirni predmeti	41

8.8. Tona teorije : gram prakse	42
8.9. Ravnatelj/ravnateljica in njegove/njene funkcije	43
8.10. Šola po meri človeka	44
9. UČITELJ/UČITELJICA.....	44
10. SKLEP.....	48
11. LITERATURA.....	51
PRILOGE	54

*»Cilj vzgoje je v tem, da daš telesu in duši
vso lepoto in popolnost, ki jo more imeti.«
Platon*

1. UVOD

V življenju vsakega posameznika so stvari, katere lahko posameznik s svojo voljo tekom življenja spreminja. In to so stvari, ki delajo človeški obstoj toliko bolj zanimiv, vabljiv. Ne gre pa pozabiti, da v svojem jedru skrivajo tudi pasti. Življenje brez sprememb in dogajanja bi bilo pusto in dolgočasno, kar niti ni nujno slabo, je pa vsekakor nepredstavljivo za današnji način življenja. Dogodek na dogodek, informacija po informaciji, sprememba za spremembo, nenehna dogajanja in ekspresni tempo so zaščitni znaki postmoderne zahodne družbe. Veliko svobode, zbegani ljudje, mešanje vrednot, nestabilne vrednotne in moralne zakonitosti, prerešetana pravila, pravice in dolžnosti, popoln kaos, a hkrati najboljši med najslabšimi, to je današnji zahodni demokratični sistem. Tak je in tu je. Je živ in se spreminja. Igro igra človek. Sedi na obeh stolih. Istočasno piše scenarij in igra igro. Ali bo in kako bo pisal in igral dramo, komedijo, akcijo ali kaj drugega, je seveda odvisno od njega samega. In kakršno podlago bo za pisanje in igranje podal svojim potomcem, iz takšne bodo tudi izhajali.

V diplomski nalogi se lotevam sociološkega pogleda na današnjo šolo in njeno mesto v družbi. Na obojestranski odnos in vplivanje. Ali naj bo šola le sledila družbenim spremembam in zahtevam ali naj tudi sama ustvarja spremembe in vzgaja otroke, ne le v 'lutke', temveč v zavedne in odgovorne demokratične državljane.

Namen diplomske naloge je narediti pregled, sociološko analizo prenovljene devetletne osnovne šole. Ker je že sama šola kot institucija zelo obsežen pojem in ker je prenova šole še dodaten zalogaj vseh tem, vseh elementov prenove ne bo moč podrobneje predelati, saj bi nekatere teme zahtevale, zaradi svoje pomembnosti in obsega svojo raziskavo, svojo diplomsko nalogo. Pravzaprav ni toliko cilj v preučevanju, analiziranju posameznih segmentov prenove le zaradi odkrivanja (ne)uspešnosti le teh. Bolj se cilj naloge nagiba k preučevanju pomena prenovljene osnovne šole kot institucije v sodobnem, zahodnem, slovensko - evropskem prostoru. K pomembnosti šole tako v širše družbenem prostoru, kot tudi v direktnem vplivanju na akterje, ki so s šolo neizogibno povezani. Ter koliko so snovalci

reformne šole postavili v kontekst celotne družbe. Šole kot institucijo, ki skrbi za vzgojo in izobraževanje naslednjih generacij. To bom skušala ugotoviti skozi pregled nekaterih delov reforme. Elementi, ki šele skupaj v celoti podajajo sliko ene izmed najpomembnejših institucij naše družbe. Šolske reforme in ostalo aktivno dogajanje na področju šolstva so tudi zelo aktualne tematike znotraj sociologije šolskih reform ter predmetov o vzgoji in izobraževanju.

Diplomska naloga bo vsebovala tudi tri intervjuje. Intervjuji so imeli vnaprej pripravljena vprašanja, vendar so bili bolj neformalne, odprte narave. Glede na to, da intervjuji ne morejo biti reprezentativni, bodo imeli le vlogo nekega širšega pogleda v dano tematiko. Intervjuji bodo narejeni z ravnateljico kot predstavnico šole kot institucije, s tremi učiteljicami, ter z osebo iz Ministrstva za šolstvo in šport, ki je bila ves čas soudeležena pri prenovi osnovne šole.

So bile spremembe narejene odgovorno in z dovolj premisleka, so bile narejene v duhu današnjega časa in za prihodnje generacije, so bile narejene dovolj odprto, da se da na njih izvajati nove spremembe? So bile spremembe narejene v duhu človeka in za človeka? Bodo mladostniki, ko bodo zapuščali šolo, le znali, ali bodo tudi razumeli in čutili? Kaj in koliko je bilo narejenega na področju razumevanja? Je šola zapustila duh po golem reproduciranju podatkov in snovi?

Zanimajo me štiri hipoteze, ki so zastavljene v obliki delovnih vprašanj:

Kako kakovostno je bila pripravljena nova devetletna osnovna šola?

Kako kakovostni so temelji, da bodo zdržali naslednje generacije in naslednje politične izmenjave?

Kaj je tisto, kar je in bo še potrebno predvsem spremeniti, da bo šolski sistem v Sloveniji zaživel v resnici in ne le na papirju?

Kakšno mesto v družbi ima in bo še imela nova prenovljena devetletna osnovna šola, kaj je tisto bistveno, kar mora osnovna šola v današnji družbi biti?

*»Učenje brez razmišljanja je prazno,
razmišljanje brez učenja nevarno«
Lao Ce*

2. VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

2.1. Izobraževanje

Pomembnost izobraževanja in izobrazbe je v današnjem svetu ključnega pomena, še posebej zaradi globalizacije in njenih posledic. Najpomembnejši dejavnik, ki se meša znotraj izobraževanja je ekonomski, ter kapitalizem in njegove vrednote. Uspešnega izobraževanja pa se ne držijo vrednote enake kapitalističnim. Zato na svetovni ravni tudi obstaja toliko težav pri izobraževanju vseh ljudi. Še vedno ima prednost ekonomski dobiček. Javno brezplačno osnovno izobraževanje ni profitabilno, dela primanjkljaj v proračunih, zato ga marsikatero države puščajo na repu svojih nalog. To so predvsem države revnejšega dela sveta. To so države, kjer več kakor 250 milijonov šoloobveznih otrok dela, da bi preživel. (Lipužič, 1999: 25) Četudi se določene svetovne organizacije in posamezniki trudijo, se stanje ne ali pa zelo počasi spreminja na boljše. Žalostno je, da tudi razvite države izobraževanju namenjajo veliko manj denarja, kot ga namenijo npr. v militaristične namene. Zmanjšujejo se tudi odstotki proračuna namenjeni šolstvu v primerjavi z drugimi sektorji. Čas izobraževanja oz. njegova pomembnost očitno še nista v globalnem načrtu prioritet. Tako za državljane, države, skupnosti, za prihodnost celotnega planeta.

Ti podatki pa imajo z našim izobraževanjem ravno toliko veze, kot ima globalizacija pomena in vpliva. In ima ga veliko. V prej omenjenih državah je prvi cilj zagotoviti osnovno šolanje. Pri nas stanje ni tako dramatično, nikakor pa ne moremo trditi, da ne bi moglo biti boljše. Cilj pri nas je šolanje, ki ga že imamo, narediti kakovostnejše, učinkovitejše in prijazno do vseh udeležencev izobraževanja. S tem pa tudi izobraževanju, šoli in vsem njenim akterjem postaviti mesto v družbi. Mesto, ki bo odsevalo pomembno funkcijo v vzgoji in izobraževanju ljudi, ne le za znanje temveč za življenje.

Izobraževanje ni pomembno le zaradi količine podatkov, ki jo učenci absorbirajo tekom šolanja. Izobraževanje je veliko več, če mu to dopustimo. In ravno zaradi tega presežka je izjemno pomembno, kako in na kakšen način se izvajajo šolske reforme in kakšen 'novi red' se

uveljavlja v šolah, ter kako in na kakšen način jih uveljavljajo odgovorni. »Izobraževanje naj bi kultiviralo ustvarjalne zmogljivosti vsakega posameznika in hkrati pospeševalo kohezijo h globalni družbi« (Lipužič, 1996: 14).

Bistvo izobraževanja ni samo v privzgajanju določenih vrednot kot je to pri vzgoji, temveč so tu še kako pomembne same vsebine. Izobraževanje temelji na poučevanju znanj, vedenja družbe. Čeprav se z družbenimi spremembami, modernizacijo, napredkom spreminja tudi samo razumevanje izobraževanja. Danes se je poleg pridobivanja novih konkretnih znanj pri izobraževanju vse bolj pomembno tudi naučiti uporabljati ta znanja in se naučiti, kako priti do teh zanj. S pričo vse modernejše tehnologije in hitrejšega načina življenja je marsikatera informacija pomembna še preden jo posameznik pridobi v neki ustanovi, zato je pomembno, da znajo le ti sami priti do teh informacij in jih uporabiti na 'pravilen' način. Pojem izobraževanja se spreminja tudi v svoji definiciji. Stara pojmovanja izobraževanja se s pričo družbenih sprememb spreminjajo.

In če je razviti svet danes dolžan pomagati nerazvitemu pri vzpostavljanju dobrega osnovnega izobraževanja, lahko v zameno dobi: »Evropska, zahodna kultura nima v zakupu vse resnice. Marsikaj se lahko naučimo, se bomo morali naučiti, kolikor se svet globalizira tudi od drugih kultur. Postopoma se gradi svetovna civilna družba, z njo pa tudi svetovna civilna religija, temelječa na svetovnem etosu. Zato vzgoje za naslednja desetletja ni brez izobraževanja. Izobraževanje je danes, bolj kot kdajkoli, vzgoja za resnico« (Hribar, 2000: 48-49).

*«Vzgoja uči, kako je treba omejiti lastno svobodo,
da se ne bi škodilo drugim.»* *Alexa*

2.2. Vzgoja

Po zakonu iz leta 1805 je bila duhovniku dodeljena vzgojna naloga, kar je pomenilo oblikovanje duha ter nrvstvenega, vernega in preudarnega značaja, učitelj pa naj bi posredoval le faktografsko znanje. Do tega so prišli po ugotovitvi, da šola kvari učence, ker preveč izobražuje in premalo vzgaja. »Naš omikani svet je odgojo preveč v kot potisnil. Ne samo vednost in znanje, ampak značaj je podlaga sreče za posameznega in za vse ljudstvo«

(Peček v ČKZ: 17). »Pri vzgoji gre za 'privzganje' načinov ravnanja, vsebine so zgolj navidezne, gre skratka za vrednostno konotacijo enih načinov v opoziciji do drugih. Vzgoja je torej privajanje načinu, bolje, stilu ravnanja, stilu, ki je lasten nekemu družbenemu sloju, širši družbeni skupini. Predmeti so do takega ravnanja povsem ravnodušni« (Kosovel, 1990: 27). Vzgoja torej pomaga družbi preživeti. Naloga šole je vzgojiti dobre značaje, kar lahko uspe le učitelju, ki je tudi sam dobro vzgojen. To pomeni, da: «Kritike učiteljevega dela niso kazale le zaskrbljenosti za njegovo izobrazbo, temveč in tudi predvsem za njegov karakter« (Peček v ČKZ, 1993: 17).

2.2.1. Kaj je vzgoja

Definicij o vzgoji je ogromno. Nedvomno je vzgoja kompleksen pojav. Potrebno je ločevati med vzgojo in socializacijo. V osnovi je vzgoja interakcijski proces (učitelj vpliva na učenca in obratno). Socializacija se na drugi strani ukvarja s tem, kakšen je proces vključevanja posameznika v družbo – odnos med posameznikom in družbo, torej med (ne)vzgojenimi posamezniki in družbo.

Vzgoja je intencionalna, ni namenske vzgoje brez ciljev in zavesti. Vzgoja je vpletena v zgodovinsko-družbeni kontekst (vzgoja je pogojena z družbo, njeno moralo, normami). Vzgoja zavoljo vzgoje same ne more obstajati, uresničuje se skozi vsebine, predmete in teme. Ni vzgoje brez vsebine, zato medtem, ko izobražujemo tudi vzgajamo. Je najmočnejša preko nečesa drugega, ni vzgoje brez medija, preko katerega vplivamo na vzgajanca. Otroci so najbolj dojemljivi, zato je še toliko bolj pomembno, da res dobijo kakovostno (pojem kakovosti pa se spreminja glede na čas in kulturo v kateri se nahaja) vzgojo, ker je tudi od tega zelo odvisna življenjska pot posameznika in nenazadnje celotne družbe.

Josip Pivac pravi, da bodo nove strukture izobraževalnih vsebin ... usposabljale posameznika, da ne bo samo 'potrošnik', ampak aktivni dejavnik in nosilec sprememb (Pivac, 1995: 17). Poučevanje izza katedra, ob sedečih in poslušnih učencih, prinese sedeče in poslušne državljane, kar je dobro za določen tip družbeno politične ureditve, le ta pa ni oz. ne bi smela biti demokracija v sodobni družbi. Današnji tempo življenja (in vse kar ga sooblikuje), ki melje pod seboj, zahteva drugačnega človeka. Aktivnega, zavestnega, lastno razmišljujočega,

razgledanega. Sem sodijo tudi splošne človeške vrednote kot so strpnost, sočutje (ki je še vedno ne le premalo zastopano, temveč premalo izpostavljeno), skrb za bližnjega, občutek za enakopravnost, pravičnost To je podlaga v vzgojnem delu, ki bi jo morala dati osnovna šola, temelje le te pa bi posamezniki razvijali in izvajali v vseh segmentih nadaljnjega življenja. Potem bi tudi demokracija postala jasnejši pojem. Demokracija, ki ni vsesplošna anarhija, kjer posameznik lahko reče, naredi, kar se mu v določenem trenutku porodi v glavi. Demokracija, ki ji lahko poleg demokracije sistema, lahko rečemo tudi demokracija duha.

Kot pravi Roman Hafner je bila vzgoja nekoč obravnavana s stališča rezultata, danes pa je vse bolj pomemben proces (Hafner, 2001). To, da se vzgojo (pa tudi izobraževanje) danes vrednoti s stališča procesa, je viden napredek, ko govorimo o kakovosti, čeprav je današnja moderna, potrošna družba nagnjena predvsem k rezultatom. Človek je celostno bitje in vzgoja je kompleksen element, zato ne moremo kar mehanično reducirati vsega pomena le na rezultat.

Kakor se spreminja izobraževanje, se tudi v definicijah in načinih vzgoje marsikaj spreminja. Spreminjajo se tudi subjekti vzgoje in vse bolj bo težo vzgoje nosila šola (tudi vrtci). Tudi skozi zgodovino niso bili vedno starši tisti, ki so vzgajali svoje otroke. Razlika med danes in nekoč je v tem, da so danes starši zadolženi za vzgojo svojih otrok, ta vzgoja pa je vse bolj pomanjkljiva, nadomešča jo skupek hiteče družbe, družba reklam, družba informacij (tudi zelo nasprotujočih si) ...

2.3. Vzgoja in izobraževanje

Pravzaprav je težko govoriti o izobraževanju, ne da bi hkrati govorili tudi o vzgoji in seveda velja ravno tako tudi obratno. Vendar določene razlike obstajajo. Kot je lepo zapisano v diplomskem delu Romana Hafnerja, je pomembno, da lahko razlikujemo, ne pa tudi ločujemo med vzgojo in izobraževanjem (Hafner, 2001). Pojma sta namreč neločljivo povezana. Šola ne more izobraževati, ne da bi hkrati tudi vzgajala. Šola uči, podaja podatkovno znanje, ki postane ali pa tudi ne uporabno in hkrati tudi vzgaja za življenje, uči 'tehnike preživetja'. Če je bilo potrebno nekoč loviti in nabirati za preživetje, je sedaj za preživetje potreben drugačen

pristop. V zahodnem svetu ima na tem področju šola veliko vlogo, saj v njej preživimo praktično vse svoje odraščanje, torej tudi čas, ki je namenjen učenju o življenju in ki sta ga nekdam zapolnili vaška skupnost, družina ter še kdo. Mnogo tega časa sedaj leži na plečih šole, koliko bremena pa je le ta pripravljena prevzeti ni odvisno le od nje same.

Šolska vzgoja in izobraževanje se združujeta pod pojmom učenje. Kot pravi Barica Marentič Požarnik je učenje:

1. aktivna izgradnja osebnega smisla ob samostojnem in kritičnem razmišljanju
2. tem bolj uspešno, čim bolj je aktivno, življenjsko vpeto v reševanje za učenca pomembnih podatkov
3. imajo obstoječe ideje, stališča, pojmovanja, cilji bistven vpliv na to, kako in česa se naučimo
4. postaja **"učenje učenja"** eden najpomembnejših ciljev šolanja. (Požarnik, 2000: 5)

Glede na starost otrok se oblike učenja razlikujejo. Sledeča klasifikacija temelji na ontogenetskem razvoju. Pomembna pa je zaradi dejstva, da se ljudje v različnih starostnih obdobjih različno obnašamo in privajamo na svet okoli nas. Za dobro učenje, za dobro vzgojo in izobraževanje je nujno potrebno vedeti, kaj in na kakšen način predstaviti otroku v določenem obdobju njegovega/njenega odraščanja.

1. učenje na osnovi lastnih izkušenj
2. učenje z opazovanjem ali s posnemanjem
3. spoznavno učenje (je prepleteno z besednim oz. simboličnim učenjem)
4. metakognitivno učenje (učenje o učenju, razmišljanje o svojem procesu učenja in njegovim uravnavanjem)

Po Gagnejevu pa je hierarhična klasifikacija oblik učenja sledeča:

1. učenje (psiho)motoričnih spretnosti
2. učenje besednih informacij
3. učenje intelektualnih spretnosti: učenje razlikovanja
 - učenje konkretnih pojmov
 - učenje abstraktnih pojmov
 - učenje pravil, principov, zakonitosti
 - učenje pravil višjega reda ali učenje kot reševanje problemov

4. učenje spoznavnih (kognitivnih) strategij

5. učenje stališč, ki imajo spoznavno, čustveno in akcijsko sestavino in ki določajo izbiro akcije, npr. stališče do vseživljenjskega učenja, do moderne umetnosti, do varstva narave (po Požarnik, 2000: 32-33). Zadnja točka pri vseh treh klasifikacijah je tista, ki naj bo cilj otrokovega učenja v šoli in katerega način delovanja bo prenašal tudi v nadaljnjih segmentih življenja.

Poleg tega, kako (metode poučevanja, didaktično področje) in kaj (vsebine) učiti, kar je izrednega pomena in ne moremo zanikati, da se je z devetletko marsikaj na tem področju spremenilo, izobraževalni proces spremlja še ena težava. Šola predvsem izobražuje. S tem v osnovi ni nič narobe. Narobe je, ko učenci, ki pridejo v šolo, potrebujejo vzgojo. To je vzgoja, ki bi jo morali dobiti že doma in, ki bi učiteljem olajšala delo. Te vzgoje, teh vrednot, pa je v današnjem času vse manj, tudi zato, ker starši nimajo (in si ga tudi ne vzamejo) več dovolj časa za vzgojo svojih otrok. Manj tudi zato, ker v hitrem tempu ni več časa za osvajanje in še manj za poglobljanje teh vrednot. V vsem obilju, predvsem materialnem, se le te zdijo nepomembne oz. jih lahko za nekaj časa potisnemo v kot, jih ignoriramo, kar pa še ni zagotovilo, da jih ne potrebujemo.

In če hočejo učitelji izobraževati, morajo najprej vzgojiti učence, da bodo sploh poslušali, da bodo znali poslušati, da jih bo zanimalo, da bodo znali delati. To je proces in ni nekaj kar se zgodi čez noč. In tu je dejanski primanjkljaj današnje šole. Kot pravi ena izmed učiteljic v intervjuju: »Otroci niso neumni, enostavno ne znajo uporabljati možganov, ker jih starši tega niso naučili. V vsej naglici otroke samo vozijo sem in tja, premalo je pogovora, premalo pustijo otrokom, da bi sami razmišljali, se učili, poizkušali« (Intervju B).

Taka pasivna uporaba možganov, ki prevladuje v otroku, pride v navzkriž v šoli, ko je potrebno zavestno, aktivno sodelovanje. To je področje, ki bi moralo biti deležno velike pozornosti. Vendar ni. Svoj delež doda tudi politika s svojim vplivom, ki se ji taki problemi ne zdijo relevantni, s čimer soglaša tudi gospa v intervjuju C, ko pravi, da glede tega država nima nobenih načrtov in da je vmes preveč politike, ki ne upošteva mnenj in pripomb stroke. Tisti, ki so soočeni s situacijo in, ki lahko to tudi izboljšajo, pa imajo že dovolj drugega dela, to je izobraževanje in to so učitelji.

3. DRUŽBENE SPREMEMBE

Človeška narava je bila od nekdaj polna raziskovalnega duha. Človeka je vedno nekaj gnalo, da je odkrival, spreminjal, analiziral, napredoval ... Človeška narava se ni spremenila, spremenile so se okoliščine v katerih sedaj deluje in še te po njegovi zaslugi. V teh pa se, paradoksalno, človek ne znajde najbolje. Ali pač. Marsikdo bi lahko oporekal, in prav ima, a vendar. Res je, da je človek prilagodljivo bitje, a niso vsi načini prilagoditve tudi dobri in pozitivni za nadaljnji obstanek in 'normalno' življenje posameznika. Pravzaprav je vse odvisno le od tega, kakšno življenje oz. kakšen način življenja si človek želi, če je le to takšno, kakršnega imamo, prav. Potemtakem ne potrebujemo sprememb. Zavedam se, da je takšna ugotovitev zelo trivialna, vendar jo je potrebno izpostaviti, ker je tudi zavezovanje oči in vsesplošna nedejavnost dandanes množičen šport, v katerem se prvaki menjavajo po tekočem traku.

Boljše življenje nakazujejo tehnologija, politika, gospodarstvo, a dejansko se moramo vprašati, koliko boljše in za koga oz. za koliko ljudi. Pozabljamo, da svet ni sestavljen le iz zahodne razsvetljenske demokracije. Kaj pa milijoni, oziroma milijarde ljudi, ki ne živijo v tem delu sveta? Za koga pravzaprav živimo, samo zase ali tudi za ljudi? In čigava vprašanja so to? V prvi vrsti bi morala biti sociološka. Družba rizika, globalizacije, podnebnih sprememb, itd. so družbene tematike, ki se jih predvsem sociologi ne bi smeli izogibati. Čemu razmišljanja o svetu, čemu članki, spisi, knjige, predavanja, če ne z namenom sprememb. Reč, ki je sama sebi namen, potone hitreje kot kamen v vodi.

Potrebno si je priznati; kot pravi Giddens, današnji svet ni preveč podoben svetu, kakršnega so napovedovali. Namesto, da bi ga imeli vse bolj pod kontrolo, se le ta kontroli vse bolj izmika, torej je 'runway world' (Giddens, 1999: 2). Družbene spremembe so neizogibni del vsake razvojne stopnje sleherne družbe v slehernem času. To ni nič novega in nič posebnega. Naša 'naloga' pa je, da v danem času in danih razmerah živimo skladno s temi razmerami (z odstopanji v pozitivno in negativno, vsaka družba ima svoje izjeme) in te razmere izboljšujemo.

3.1. Globalizacija

Globalizacija ni nov proces, a se ga vsi skupaj še premalo zavedamo. Sicer nam prinaša veliko možnosti kot takih, veliko informacij, potovanj, spoznavanja preostalega dela sveta, ekonomskega dobička ... Vendar je globalizacija tudi odgovornost. Tako za posameznika kot za institucije (mednarodne korporacije, države, politiko, gospodarstvo, nevladne institucije, okoljevarstvene organizacije, itd.). In še dolgo bo trajalo preden bo željo po ekonomskih dobičkih in moči zamenjala katera druga vrednota.

Globalizacija je prostor, kjer se posameznik, množica posameznikov hitro izgubi. In je tudi prostor, kjer lahko različne institucije veliko izkrivijo in prikrijejo. Še vedno pa je ta isti posameznik in ta ista organizacija sestavni del skupnosti, skupnosti v globalizaciji. In prav tako se izgublajo, spreminjajo, izkrivljajo vrednote. Brez dramtiziranja, brez nostalgije po starih vrednotah, tako pač je.

Katera je velika težava današnje globalizirane družbe? Paradoks je, da je ta težava hkrati tudi največja 'pridobitev', največja prinašalka današnje 'svobode', najbolj zaželen element sodobne zahodne družbe. To je individualnost, individualizem. To je domači naslov za opravičevanje vsakršnega okoriščanja, vsakršnega vzpona. Je nenehna 'priganjalka' za uspehi, za biti najboljši. Je največja težava, ko ti ne uspe, ko ne sodiš v nobeno kategorijo. In tu je še en paradoks. Individualizem povečuje posameznika, posameznikovo lastno in njegovo unikatno osebnost. Vendar mora le ta nujno nekam pripadati. Posameznik, še tako uspešen, če ni sprejet, če ni umeščen, ni posameznik. Je čudak. Osama je strah človeka že od nekdaj. Redki so posamezniki, ki samoto lahko sprejmejo in jim predstavlja osvoboditev namesto trpljenja.

Tudi Giddens poudarja, da so spremembe v osebem življenju vsakega posameznika izrednega pomena. In vedno bolj bodo. Zakaj? Ker manjka skupnost. Individualizem je sicer krasna stvar, a ima pomanjkljivost. Osamljenost posameznikov. In ne le osamljenost v klasičnem pomenu besede, temveč osamljenost, morati biti sam, morati znati narediti vse sam, morati imeti odgovor na vse težave sam. Pomoč soljudi, pomembnih drugih, družbe, skupnosti vse bolj nadomešča pomoč na daljavo, pomoč preko nasvetov v revijah, preko interneta. Tudi takšni so naši otroci. Izgubljeni v smislu, da izgublajo občutek za soljudi, za

preprosto druženje, sodelovanje, debatiranje, prijateljevanje, sobivanje, strpnost ... Na tem mestu tli tudi čustvena inteligenca, ki ponovno uči, kar bi morali ti otroci že imeti.

Z globalizacijo so priložnosti zasijale kot nova zvezda in zasenčile odgovornosti, ki se jih trdno držijo. Tako učenci v šoli preveč radi izpostavljajo svoje pravice, a zanemarjajo prav tako svoje dolžnosti. Odgovornosti na globalni ravni lahko uspevajo le, če delujejo tudi v mikrosistemih in prav tako velja tudi obratno. Z globalizacijo je potrebno znati živeti, šele potem lahko tudi učimo živeti v njej. Tudi to je dolžnost in odgovornost šolskega sistema, predvsem v sedanjem času, ko je stekla prenova slovenske osnovne šole v evropskem prostoru. Vpliv globalizacije na izobraževanje je namreč ogromen in prav tako je tudi obratno.

Šolstvo v Sloveniji je posebno prav na tak način, kot je posebna tudi sama država, to je majhnost in morati se učiti o drugih, tako v preteklosti, kot tudi v sedanjosti. Nedvomno smo zaradi tega na boljšem. Pomembnost šolstva pa je tudi v tem, da te faktografske podatke naredi koristne, da nam znanja o zunanjem svetu koristijo pri soočanju z globalizacijskimi procesi. Pomagajo nam tudi pri razumevanju in posledični aktivnosti v dobro lastne države, kot tudi v dobro globalnega sveta. Vseeno pa se nemalokrat zdi, da temu ni tako, da vse preveč vztrajamo v svojem malem svetu, v svojih malih navadah in stilih življenja, kar ni vedno slabo, ni pa vedno dobro. Tako kot morajo z globalizacijo rasti učenci, morajo najprej z njo iti učitelji, snovalci reforme, snovalci učnega kurikula, snovalci pedagoških metod, delavci v strokovnih svetih, ministri ...

*»..sama po sebi ni nobena stvar na svetu ne dobra,
ne slaba, taka jo stori šele naša sodba...«
Shakespeare*

3.2. Vrednote

Le te so v našem primeru pomembne zaradi dejstva, da vzgojno izobraževalni sistem v celoti temelji na vrednotah in normah neke družbe. Tu ne mislim le na vrednote, temveč na ves skupek pravil, moralo, etiko, norme, kulturo neke družbe. S spremembo družbenih pogojev se spreminjajo tudi vrednote in obratno.

»Nič čudnega ni, da so se na Slovenskem tako hitro 'prijeli' Unescovi štirje stebri, saj

slikovito opozarjajo, naj šola ne pripravlja mladih le na službo kapitalu in vključevanje v brezobzirno bitko za obstoj na trgu delovne sile, ampak naj daje tudi 'nekaj več', kar bodo potrebovali državljani jutrišnjega sveta za polnejšo osebno življenje in aktivno so-delovanje v skupnosti. S tega stališča obsega vzgoja v javni šoli mnogo širši prostor kot skrajno ozko brv, kot so jo opredelili dozdajšnji snovalci prenove, med posredovanjem 'čistega' znanja in indoktrinacijo» (Požarnik v Sodobni pedagogiki, 1/2000: 24).

Štirje stebri od katerih vsak nosi enako pomembnost, ki jih je postavila Unescova mednarodna komisija o izobraževanju za enaindvajseto stoletje:

- naučiti se živeti skupaj,
- učiti se, da bi vedeli,
- učiti se delati,
- učiti se biti.

Čigave vrednote, vrednote od koga, za koga in vrednote na kakšen način, so pomembna vprašanja, ko govorimo o šoli kot elementu vzgajanja in privzgajanja vrednot. Šola je prostor, kjer se srečajo individualne vrednote posameznikov, vrednote skupin, manjšin in vrednote družbe. Trk nasprotujočih si vrednot ni nič kaj prijeten. Te se srečajo med učitelji in učenci, starši in učitelji, učitelji in makro sistemom, učenci in makro sistemom ...

Iz raziskave SJM (Slovensko javno mnenje) med leti 1991-2003 je razvidno, da sta instituciji družina in šola na najvišjem mestu zaupanja v institucije med Slovenci. Torej dve instituciji, ki skrbita za vzgojo in izobraževanje otrok, ter na drugi strani bolj negativen kot pozitiven odnos do pojmov globalizacije in kapitalizma (Toš, 2005). To nakazuje, da smo Slovenci v izpričevanju vrednot dokaj tradicionalni. Vendar pa, kot bomo še videli v nadaljevanju, moment hitrega, reklamnega, kapitalističnega načina življenja vse bolj prodira tudi k nam. Ta način življenja pa se zelo dotakne ravno otrok.

Vlasta Sagadin v članku poudarja: »Šole naj namesto številnih interesnih dejavnosti ponudijo staršem jasni vzgojni koncept«. Vrednote, ki naj jih slovenska šola privzgaja so obče kulturne in civilizacijske in izvirajo iz evropske tradicije (Sagadin, 2005). Manjkajo bolj poglobljeni, bolj in večkrat uveljavljeni vzgojni koncepti, ki bi v takem duhu otroke tudi vzgajali. Slovenska, tako kot tudi marsikatera druga evropska šola, je v duhu liberalizma in

osebnih svoboščin, ter možnosti izbire šla korak predaleč. Odmik od ene same vrednote oz. enega samega in edinega skupka vrednot, ki je dolga leta prevladoval tako na izobraževalni ravni v šoli, kot tudi na širše družbeni, je bil pravilen korak. Korak predaleč je bil storjen v preveliki osvoboditvi od privzganjanja vrednot učečim se otrokom. Brez nekih pravil, vrednot in norm je težko obdržati tako notranjo integriteto kot tudi normalen človeški odnos do okolice, še posebej v času, ko je šla permisivna vzgoja tako daleč, da starši niti ne znajo niti ne zmorejo vzgojiti svojih otrok, šola ne bi smela popustiti.

Upravičeno se pojavlja vprašanje, čigave vrednote naj šolski sistem posreduje naprej. Evropske? Katere pa so evropske vrednote? Tako se v svojem članku sprašuje Matjaž Ambrož in podobno tudi France Bučar (Haček, Zajc, 2005). V svetu demokracije, globalizacije so vrednote lahko le takšne, ki ne ogrožajo vrednot drugih. To so neke širše, obče človeške vrednote, to je etika, ki v sebi nosi odprt razum. To so vrednote, ki vodijo v strpnjše in prijaznejše okolje. Ni nujno, da se prilagajajo drugačnim vrednotam, so le take, da jih ne ogrožajo. Oživljanje starih vrednot bo delovalo le, če bomo te vrednote 'prevrednotili' za in na današnji način življenja.

»Ne samo pedagogi, temveč tudi drugi povsem upravičeno opozarjajo, da postaja vrednotno oblikovanje mladih zelo zapleteno. Zapletenost takšnega oblikovanja se bo v prihodnje verjetno še stopnjevala« (Židan v Slovenija v EU, 2005: 378). To izhaja iz več razlogov. Eden je ta, da otroci doma več ne dobijo vzgoje na način, na katerega so jo nekoč. Šola v tem primeru prenaša vse pomankljivosti take vzgoje in je tudi primorana nadomeščati starševsko vzgojo. Razlog je tudi ta, da se z napredkom in globalizacijo odpira svet. Več je vsega, več je možnosti, več je vrednot, te pa niso več tako globoke in pomembne kot so bile nekoč.

Primanjkuje tudi časa za učenje vrednot. To učenje zahteva čas in ne reklamnega 'speed-a'. Naučiti se biti, naučiti se živeti ni vse bolj neumna in nepomembna ideja. Je podlaga, katere samoumevnost je rasla z napredkom, modernizacijo, vendar nikoli ni bila samoumevna. Samo pozabljati smo začeli, da je pomembna, ker smo imeli opravka s toliko drugimi elementi. Kako narediti, da šola ne bo le še en izmed krajev, kjer se samo hiti, kjer se samo tekmuje, kjer ni časa za pogovor, kjer ni časa za pogovor o življenjskih vprašanjih, kjer ni prostora za sodelovanje, kjer ni prostora za strpnost, kjer ni prostora za popravljanje napak, kjer ni

prostora za pogovor o vrednotah, o različnih vrednotah različnih ljudi, kjer ni prostora za domišljijo, kjer ni prostora za smeh in brezskrbnost, pa čeprav je veliko dela?

»Vprašanje otrokovih pravic torej ni, kako družina ravna z otrokom, temveč kako z otrokom ravna država, tudi skozi šolo in tudi ob obravnavanju morebitnih primanjkljajev družinske vzgoje« (Rutar, Pavlovič v *Sodobni pedagogiki*, 3/2004: 44). Poleg vprašanja otrokovih pravic je to tudi vprašanje otrokove vzgoje. Še posebej sedaj, ko je starševska vzgoja pomanjkljiva, ko veliko bremena pade na učitelje. To ni le stvar učiteljev, to je stvar višjega makro sistema, kako le ta poskrbi za učitelje. Kako bodo vzgojeni učitelji naprej prenašali vzgojo in vrednote na učeče, kakšne pogoje dela bodo le ti imeli, ter kakšne pogoje življenja bodo imeli učenci, ko bodo zapustili izobraževalne ustanove.

Šele učitelj, ki ve zakaj uči, ki ve kako prenašati vzgojne paradigme na učečega, ki je sam dober zgled, ki razume različne vrednote in razmerja med njimi, je lahko dober učitelj, ki sočasno izobražuje, vzgaja in pripravlja mlade za življenje. Lahko bi mu rekli, da je strokovno, pedagoško in človeško podkovan, kar ne velja le za učitelje družboslovja. Učitelji družboslovja lahko o vrednotah učijo, polemizirajo ... ostali učitelji na učeče vplivajo predvsem (kar se tiče vzgoje in vrednot) s svojim obnašanjem in načinom ravnanja.

K vrednotam sodi tudi nasilje v šolah, tako verbalno kot fizično. Nasilje med učenci in nasilje učencev nad učitelji. In ne gre zanemariti ponavadi prikritega verbalnega nasilja učiteljev nad učenci (zaničevanje, zmerljivke, ne nujno zelo grde, podcenjevanje, zasmehovanje, opravljanje v zbornicah in učiteljskih kolektivih). Kadar se govori o nasilju v šoli, se ponavadi misli nasilje učencev. Da nasilja v šolah ni bistveno več kot nekoč, le govori se več o tem, je dostikrat slišano. Vendar ali to opravičuje nasilje? Mar ni ravno s pričo naraščanja demokracije, z novo reformo šolskega sistema, eden izmed ciljev v zmanjševanju nasilja po šolah. Pravzaprav bi morali o nasilju vse manj poročati. Kaj potemtakem spreminjamo? Če celoten sistem ni pomanjkljiv, učenje za strpnost, za razumevanje, za demokracijo, za sprejemanje, za sočutje ne more voditi do nasilja v šoli .

»Relativno lahko je spremeniti organizacijo, menedžment, učni načrt. Težava pa je, kako naj učitelji pozabijo na neustrezne vrednote, navade, zadržanje (odnos), prepričanja, ki so vpeti

vanje. Spreminjanje tega ni mogoče z ukazom« (Resman v Sodobni pedagogiki 1/2002: 20). Oboje je del spreminjanja šolskega sistema in ta drugi del je težji in dolgotrajnejši ter zelo odvisen od posameznikove osebne zrelosti.

3.3. Družba in šolski sistem

Družbeni sistem nedvomno vpliva tudi na 'izbiro' šolskega sistema. V avtoritarnih sistemih se točno ve, kdo vlada in kdo je podrejen, kakšne so zadolžitve posameznikov in kakšne so kazni za kršitve. V današnji demokraciji ni, in to moramo priznati, vse tako zelo jasno. Da ne bo napačnega razumevanja. Demokracija je vsekakor potrebna za 'normalen' razvoj slehernega posameznika v družbi. Pod 'normalen' sodi pravica do osebne svobode, svoboda govora, možnost izbire, izražanja želja, itd. Seveda je velika pomanjkljivost sistema, ko ljudje v njem vidijo možnosti le zase, pozabijo pa, da demokracija lahko uspeva le s skupno zavestjo. Zavestjo, da moja pravica ne ovira tvoje, da moje svoboščine ne teptajo tvojih, da jaz ne rastem zato, ker oz. za to, da ti padaš. In demokracija lahko uspeva le, če vsak opravlja svojo nalogo, ne da jih prenaša na ostale posameznike institucije, organizacije, itd.

To, kar se trenutno dogaja na določenih delih sveta, ko v imenu demokracije in za demokracijo na zelo čudne načine 'spreobračajo' določene države, spominja na križarske vojne. Demokracijo, res je, lahko uveljavimo tudi na silo. Vendar taka demokracija ne bo zdržala, ker so že temelji napačni.

Kdo je v današnji družbi odgovoren za vzgojo otrok? Vemo, starši. Šola lahko tu le nadgrajuje in nekaj malega spreminja, vendar pa šola težko deluje, če so otroci nezainteresirani, problematični ali kako drugače moteči za izvajanje šolskih dejavnosti. Prav zato bi šole morale imeti več avtonomije in večje pristojnosti (vse v mejah spoštovanja osebnih pravic in svoboščin). V intervjuju z ravnateljico (priloga A) lahko vidimo, da se šole trudijo za vse večjo vključenost staršev v svoje dejavnosti, kajti šele oboji skupaj lahko spreminjajo na boljše. Dokler obstajata dva pola, je vse le bitka ki ne pripelje daleč. Tudi starše je potrebno 'proaktivirati' za šolske zadeve. Razumeti je potrebno, da so starši današnjih otrok obiskovali drugačno šolo v drugačnih časih in jo kot tako še vedno doživljajo.

Časi in šola so se spremenili, zato je potrebno temu prilagoditi tudi odnos staršev do šole. »S kolektivnega vidika se pričakuje, da bo šolanje posameznika oblikovalo v dobrega državljana,

tj. osebo, ki harmonično sobiva z drugimi člani skupnosti, koristi družbi in zavzeto izpolnjuje državljanske dolžnosti« (Pavitra, 2002: 9).

Šola ima danes problem. Otrokove pravice so zaščitene (kar je nedvomno nujno potrebno), vendar na določeni stopnji zelo nadrejene v primerjavi z učiteljevimi. Je skoraj tako, kot da bi otroke poslali v areno z vsemi razpoložljivimi sredstvi, učitelje pa s komaj nekaj obleke in sedaj od učiteljev pričakujemo, da bodo zmagali.

»Država vzgaja tako, kot misli, da ji bo koristilo, cerkev enako, starši pa bi najraje napravili iz svojih otrok kopije samih sebe ali tisto, kar sami niso uspeli doseči. V resnici pa potrebujejo le svobodo in manj davljenja s predsodki, ki pripadajo generacijam pred njihovim časom« (Pajk v Sobotni prilogi: 28. 8. 05). In šola? Razpeta je med zahteve države (politike) in pričakovanja staršev. Čigav cilj je potemtakem iz otrok 'narediti' zavedne, razmišljajoče, strpne ... državljane? Kdo gleda dolgoročno? Šola? Šola bi morala, saj je za taka dejanja prava institucija.

»In vendar: otroci v šoli morajo biti deležni vodila, ki jih vrednotno orientira. Zato je v družbi treba poiskati strinjanje o tem, kaj je tisto, kar iz partikularnih sistemov v nekem časovnem obdobju lahko privzamemo kot skupno, in kar vzpostavlja temeljni sistem vrednot, na katerih naj bi temeljil pouk v javni šoli« (Šebart v Sodobni pedagogiki, 4/2000: 75-76). Zato tudi ne moremo govoriti o nevtralnosti šole. Šola mora, in to poudarja tudi sedanji minister, privzeti odnos do vrednot, katere bo zastopala in izpostavljala.

Nedvomno bi in bo potrebovala pomoč obeh strani, sama bo težko razbijala polena, ki ji padajo pod noge. In sama tega tudi ne sme početi. Tako kot pravi Bojan Volf «..., ko šola postaja privilegiran kraj, kamor družba odlaga svoje breme, tako da vse bolj zahteva, da bi v šoli učenci doživljali "harmonično stanje", na drugi strani pa bi stekel "harmoničen razvoj"...« (Volf v Sodobni pedagogiki 3/2004: 61). Usklajevanje zahtev in pričakovanj mikro in makro svetov je stvar tako mikro kot makro akterjev. Šolstvo se je zagostilo na neki meji: »Javno šolstvo mora uresničevati potrebe vse družbe in pri tem si prizadevajo za tenkočutno ravnovesje med različnimi, včasih tudi nasprotujočimi interesi posameznih socialnih, gospodarskih, kulturnih in političnih skupin. Vodilo sodelovanja je medsebojno spoštovanje mnenj in stališč ter iskanje soglasja« (Lipuzič, 1999: 70). Na meji, kjer bi potrebovala večjo podporo z ene in druge strani.

»Ali kot pravi Apple z Althusserjem: šola ni niti popolnoma determinira z makrosistemom niti ni absolutno avtonomna, zaradi česar se moramo izogniti skušnjavi, da bi šoli pripisali vlogo vsemogočnega dejavnika, ki lahko, če je to volja načrtovalcev in izvajalcev učnega načrta, poljubno spreminja družbena razmerja« (Čeplak v Slovenija v EU, 2005: 393). Ni popolnoma podrejena, a mora ubogati, ne dela revolucij, a lahko spreminja, oblikuje. Ne sme pa postati institucija, ki si jo podajajo med sabo ostali makro in mikro sistemi. Ne sme biti že zaradi tega, ker je njena naloga, da poučuje in vzgaja mlade za življenje, za demokracijo, za človeške vrednote. Če uči to, potem mora biti tudi sama dejavna in odgovorna institucija.

»Po mnenju Izobraževalne internacionale je aktualizacija državljske vzgoje potrebna, saj splošna globalizacija, še posebno pa informacijska, zahteva od današnje šole, da vzgaja mladino v duhu sodobnih civilizacijskih vrednot, ki jim nekoč šola ni posvečala dovolj pozornosti: skrb za človekove pravice, mednarodna solidarnost, razorožitev in ohranjanje miru, preprečevanje mednacionalnih spopadov in državljskih vojn, boj proti rasizmu in ksenofobiji, egoističnemu individualizmu in lovu za hitrim zaslužkom, podkupljivosti, kriminalu, nasilju in nestrpnosti, visoki brezposelnosti itn« (Lipuzič, 1999: 73).

Tu je sicer govora o državljski vzgoji kot predmetu, a ravno ta duh sodobnih civilizacijskih vrednot je tisti, na katerem bi morala šola kot institucija, ministrstvo ter država skrbeti, da se bo le ta uveljavljal v vsakem segmentu nove, prenovljene devetletne osnovne šole. Še vedno je namreč zelo velik razkorak na teoretični in praktični ravni pri vzgoji za globalizacijo.

Pomembno vprašanje je, kaj hočemo od otrok in kakšni želimo, da bodo postali. To je tudi najpomembnejše vprašanje pri prenovi osnovne šole. Ali je prenovljena šola popolnoma podrejena zahtevam sodobnega kapitalističnega sveta, sodobnega hitrega in 'nehumanega' načina življenja? Ali pa bo lahko vzgajala otroke oz. jim dala vedeti, da obstaja še druga možnost, drug način življenja? Tak, ki ni nujno vezan na hlepenje po denarju, višjih ocenah, po biti najboljši ne glede na ceno in ne glede na žrtve. To je bistvo, ki bi ga šola morala dati. To je bistvo, ki bi ga morali že starši položiti otroku v njegovo vzgojo. Ne le učenje za znanje in vedenje, temveč tudi učenje za življenje; to je učenje za zavedanje se samega sebe in svoje vloge v življenju.

Svet pravi: »Potrebe imaš, zato jih tudi nasiti, kajti pravice imaš iste kakor najimennitnejši in najbogatejši ljudje! Ne boj se jih zadovoljiti, še povečaj jih.« Tako uči dandanes svet. V tem tudi vidijo svobodo. In kaj izhaja iz te pravice do povečanja potreb? Pri bogatih osamljenost in duhovni samomor, pri siromakih pa zavist in umor. Dostojevski

4. KAKOVOST

Za katerokoli spremembo je kakovost izrednega pomena. Ponavadi spreminjamo na boljše in kakovost ima vlogo usmerjevalca k boljšemu. Pojem je filozofski, vendar ne bomo razpredali in se izgubljali v morju definicij. Pomemben bo le toliko, kolikor ga bomo povezali s spremembo osnovne šole. Aristotelovo razmišljanje drži vse do danes, pravzaprav je skoraj nekakšna ključna točka razvrščanja kakovosti in se imenuje: »Kar je kvalitativno različno, ni primerljivo.« Dejansko ne moremo neke stvari označiti za manj kvalitetno od druge, če le-ti nista vsebinsko primerljivi. Enako je pri vzgoji in izobraževanju. Najprej moramo določiti o katerem področju govorimo, šele nato lahko le-tega primerjamo tudi na ravni kakovosti.

Pri primerjavi izobraževalno-vzgojnega sistema ene države s sistemom druge države, moramo upoštevati tudi okoliščine obeh držav, in sicer zgodovinsko, kulturno, družbeno, politično okolje. Lahko se namreč zgodi to, da se neke pedagoške prakse iz tujine prevzamejo, s predpostavko, da tam delujejo odlično in je njihov sistem zaradi tega tudi kakovostnejši, v matični državi pa ne delujejo tako učinkovito, kot so v tuji oz. se lahko zgodi, da celo bolj škodijo, kot pa koristijo.

Kaj se v neki družbi šteje za kakovostno, je seveda odvisno od družbe same. Pravzaprav šele kulturno-civilizacijske usmeritve, torej nekakšne ideologije, vrednostni sistemi, opredelijo neko lastnost kot kakovostnejšo od ostalih (Kosovel, 1990: 3). To pri konkretni temi o vzgoji in izobraževanju pomeni, da se določene smernice, pedagoške prakse ne štejejo kot enako kakovostne v vseh družbah, kar je odvisno od političnih, verskih in drugih opredelitev.

4.1. Kakovost v izobraževalno - vzgojnem procesu

Ko govorimo o kakovosti v vzgoji in izobraževanju, se moramo osredotočiti na dve stvari.

Prva so kakovostno zastavljeni *cilji*, druga pa kakovostna *pot*, ki bo izobraževalno-vzgojno ustanovo pripeljala do kakovostno uresničenih ciljev. Prvo brez drugega ne moremo doseči. Cilje že lahko kakovostno zastavimo, a pomembno je, da jih kakovostno tudi uresničimo. Tudi zato je pomembna uspešna *kontrola* te kakovosti. Načela in teoretična navodila, ki so vodila strokovnjake k izboljševanju šolskega sistema so zapisana v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v RS.

O kakovosti v izobraževanju govori tudi diplomsko delo Majde Šoro iz leta 2002, ki med drugim izpostavi tudi izjemno pomembno dejstvo, da je kakovost v izobraževanju precej odvisna od kakovostnega kadra.

Omenim naj še tako imenovan **TQM** – celostno doseganje kakovosti. To pomeni postopno in nenehno izboljševanje kakovosti, spremembe se načrtujejo, delo pa se zavestno analizira. Kakovost se tu analizira glede na uporabnike (v primeru vzgojno-izobraževalnega procesa glede na učitelje, učence, starše in tudi okolje). »To je filozofija nikoli končanega, dolgotrajnega kakovostnega izboljševanja. Stalne inovacije, izboljševanja in spremembe so poudarjene kot cikel neprenehnega izboljševanja« (Sodobna pedagogika 5/2001: 36). Avtorji TQM-ja so vpeljali ravno to, kar se pri doseganju kakovosti v vzgojno-izobraževalnem procesu nenehno ponavlja. Postopno in stalno uvajanje sprememb, ki vključuje vse sodelujoče v procesu. Majda Cencič pravi, da je skrb za kakovost odgovornost vseh zaposlenih (Cencič v Sodobni pedagogiki 4/2000: 29). Drži torej dejstvo, da: »Kakovost šolstva v resnici temelji na kakovosti vzgojno-izobraževalnega dela posamezne šole, oddelka, učitelja« (Resman v Sodobni pedagogiki 1/2002: 16). Kakovost v šolstvu se ustvarja tako od zgoraj in spodaj, kakor tudi iz makro in mikro sistema.

*» Šola stoji in pade z učiteljem.«
S. Gaber*

5. ŠOLA

Šolo kot institucijo moramo deliti na mikro in makro nivo. Na šolo kot institucijo vpliva družba kot celota s svojimi mikro in makro elementi, šola pa sočasno vpliva nazaj na družbeno celoto (makro) in posamezne družbene dele. Tako kot prepletanje družbenega

mikrokozmosa in svetovnih institucij na širši ravni. V pojem makro so tako vštete širše zgodovinske, politične, sistemske spremembe in spremembe družbe na celotni ravni. Pojem mikro pa je razumljen kot vpliv posameznikov na sistem in vpliv sistema na posameznike. Ti 'sodelujejo' v širših, makro družbenih spremembah. Na mikro nivoju so torej odnosi med učiteljem in učencem, ravnateljem in učiteljem, učiteljem in starši, ki tvorijo kolektivni duh na šoli, ki ga sestavljajo posamezniki. Slovenska šola je skozi zgodovino doživela veliko družbenih sprememb, veliko različnih političnih sistemov, v zadnjih letih pa doživela še eno novo 'evropsko' spremembo. Postala je devetletka.

5.1. Šola in kakovost

Kakšna je kakovostna šola (prenovljena devetletna šola)? Izpolnjevati mora vse zahteve Ministrstva za šolstvo in šport ter vse elemente pravne in demokratične države, pa tudi sama mora veliko vlagati v svoj napredek, saj je ena izmed njenih značilnosti prav večja **avtonomnost** (kot pravi Bela knjiga, mora biti zagotovljena avtonomnost z načinom financiranja, zaposlovanja pedagoškega, strokovnega in upravnega kadra; kriteriji morajo biti jasni, nepristranski in pod nadzorom javnosti). Ta pa bi morala biti še večja, kot je sedaj. Šole bi morale dobiti več svobode nad odločanjem glede notranjega dogajanja. Obstaja pa segment avtonomnosti, kjer bi morala država poskrbeti, da bi breme, ki ga sedaj nosijo šole, prešlo na nekoga drugega. Ta segment so finance. Šola in njeno vodstvo ne bi smelo biti zadolženo za iskanje dodatnega denarja prek sponzorstev, donatorstev, občin, itd., zato ker je ministrstvu zmanjkalo denarja in ne more pokriti niti nujnih stroškov. Avtonomnost je nasploh težava. Ta je v evropskih državah zelo različno urejena, prav tako tudi državna pomoč šolam in učencem (finančna, organizacijska; nakupi učbenikov, malic, prevozov, določanje ravnateljev, pristojnosti staršev, učiteljev ...). tako šolam kot tudi učencem. Različen je tudi odnos med šolo in starši. Na šolskem področju še ne velja skupna evropska zakonodaja; vprašanje je, ali bi bila sploh mogoča.

Predvsem mora biti šola osvobojena izkoriščanja v politične namene. Za šolstvo kot celoto, skrbi država, natančneje ministrstvo. Posamezne šole vodijo ravnatelji, ki jih potrdi minister. Nekatero šole so močno odvisne od lokalne samouprave. Dobro razumevanje in sodelovanje ravnatelja (kot predstavnika neke šole) in župana (kot predstavnika lokalne samouprave,

občine) je lahko velikega pomena za šolo.

Šola je torej *avtonomna* institucija, je *laična* (kar pomeni, da ni pod vplivom, monopolom različnih družbenih skupin), je *javna* in *demokratična*. Poskrbeti mora za čim večjo *integracijo* svojih učencev. Ker v razredu ne velja več samo ena avtoriteta za trideset poslušnih, sedečih učencev, mora biti tako v razredu kot na celi šoli prisoten *pluralizem*. Šola dosega mednarodno primerljive standarde znanja. Ima zagotovljene materialne, kadrovske in finančne pogoje, *kakovostne učitelje* in nenazadnje tudi ravnatelja ter ostalo osebje. »Načrt kakovosti ne sme biti abstrakten. Biti mora dovolj koherentna usmeritev za prihodnji razvoj šole ..., pomembno je, da šola sproti preverja, ali so načrtovani učinki doseženi« (Sodobna pedagogika 5/2001: 20-21).

Skrbi za izvedbo **obveznega programa** in ponuja **razširjeni program** (ta program lahko šole oblikujejo po svojih interesih, iznajdljivostih in zmogljivostih, kar je odvisno predvsem od zavzetosti kadra). Pri izvajanju vseh programov in dogajanj skuša biti *inovativna*, se prilagaja družbenim spremembam in jih tudi povzroča.

S tem, ko šola vzgaja učence za pluralno, strpno, odgovorno, zavestno, vrednotno družbo, ustvarja nov način razmišljanja in dela. To je njeno orožje. Vzgoja za prihodnost. »Ni preživetja brez svetovnega etosa« (Kung 1996: 13). S to nalogo pred očmi se od leta 1990 v sklopu UNESCO vodi tako imenovani projekt svetovnega etosa, v okviru katerega je bila organizirana že vrsta svetovnih srečanj. Leta 1998 je bila sprejeta tudi deklaracija, ki vsebuje *temeljne vrednote* tega etosa. To so prav tiste vrednote, o katerih smo že govorili: svetost življenja, posvečenost mrtvih, dostojanstvo človeka s temeljnimi človekovimi pravicami in zlato pravilo, se pravi, osnovno pravilo dolžnosti do drugega in drugačnega. To je torej orientacija za to stoletje in tisočletje. »Orientacija, ki v 21. stoletju postaja pomembnejša od produkcije, prevladujoče v 19. stoletju, in organizacije, obvladujoče 20. stoletje« (Hribar v Sodobni pedagogiki, 1/2000: 49). Šola je vedno odraz trenutnega časa. Na učeče vedno prenaša določeno stopnjo vzgoje, vrednot in morale. Barica Marenčič Požarnik pravi: »Gre torej za odgovor, katere so tiste občečloveške vrednote, ki so se izkristalizirale v daljšem obdobju razvoja človeške civilizacije...« (Požarnik v Sodobni pedagogiki, 1/2000: 10). Tudi sedanji minister za šolstvo in šport poudarja, da šola ne more in ne sme biti nevtralna.

Kakovostna šola upošteva vpliv sodobne tehnologije in jo uporablja (kolikor si jo lahko privošči). Slovenske javne šole so precej dobro opremljene tudi v primerjavi z evropskimi javnimi šolami. Z elitnimi zasebnimi šolami se ne morejo primerjati, a to je že druga zgodba. Skrbi za *red* in *disciplino* ter varnost na šoli. Sedaj se pojavlja pojem *prijazna šola, šola brez varnostnika*. Včasih so bile vse šole brez varnostnika, danes pa je čudež, če ga katera nima. Organizira dneve odprtih vrat, različne razstave ..., nekatere šole so pri takih aktivnostih izredno dejavne. Skrbijo za *pozitivno vzdušje* na šoli in za razpoznavnost. Kakovostna šola poskrbi tudi za prijazen *izgled* svoje ustanove, tako navzven kot tudi navznoter (kar je odvisno od finančnih zmožnosti in načrtov posameznih občin).

Kakovostna šola gradi na posamezniku, zato se ji tudi pravi *šola po meri posameznika*. Upošteva posameznikove *individualne značilnosti*, mu pomaga pri razvijanju različnih sposobnosti, ga uvaja v skupinsko delo in pozitivno tekmovanje ter ga pripravlja na nadaljnje življenje.

Od razsvetljenstva naprej se je razumska plat človeka izpostavljala kot ideal. Tehnološki napredek je to le še okrepil. Prostor za čustva je vse bolj zapolnjeval razum, logično mišljenje in praktičnost. To je do neke mere sicer dobro, vendar so čustva prav tako pomembna. Razum težje ustvarja prijateljstvo, zaupanje, spoštovanje, odgovornost, čustva v povezavi z razumom pa lažje. Današnji šoli manjka sposobnost doživljanja in čutenja stvari, ne le razumevanja. Zakaj je to pomembno? Živimo v kapitalizmu, za katerega je značilno tekmovanje na vseh področjih. V šoli je tekmovanje pomemben del in vprašanja; kdo ima dovolj točk, kdo je pisal dovolj dobro, kdo je skočil najdlje, kdo je bil najbolj priden, kdo ima najbolj vplivne starše, so nekaj vsakdanjega. Kako torej združiti zgoraj navedene zaželene lastnosti in prevladujočo kapitalistično tekmo ter gonjo po 'imeti največ'? »In vendar: otroci v šoli morajo biti deležni vodila, ki jih vrednotno orientira. Zato je v družbi treba poiskati strinjanje o tem, kaj je tisto, kar iz partikularnih sistemov v nekem časovnem obdobju lahko privzamemo kot skupno, in kar vzpostavlja temeljni sistem vrednot, na katerih naj bi temeljil pouk v javni šoli« (Šebart v Sodobni pedagogiki, 1/2000: 75-76).

Danes je poudarek na demokratičnih, pluralističnih, vsem dostopnim, vsem prijaznim šolah. Otroci danes pri pouku sodelujejo, niso le mehanični sprejemniki povedanega, učitelji

predavajo (bi morali) bolj odprto, sprejemajo mnenja učencev, poudarja se timsko delo. Vprašanje, ki me bega, je, kako to, da ustvarjamo tako dobre šole, hkrati pa je vse več nezadovoljnih, nezainteresiranih, problematičnih otrok? Kako to, da ustvarjamo šolo po meri otroka, ko pa se otrokom zdi tako odbijajoča? So predmeti preveč obsežni, abstraktni? So krivi učitelji, cel šolski sistem, ali tako pač mora biti, ker se krizno obdobje mora pojaviti? Učitelji namesto mentorji, zavezniki, itd., postanejo predmet posmeha, norčevanja, zastraševanja, odpora. Za pristen kontakt, za zaupanje, za 'nezahrbtn' stisk roke je potrebno več časa in energije kot za nezaupanje.

*»Ni važno koliko znamo, marveč kako znamo.«
francoski pregovor*

6. EVROPA IN SPREMEMBE V IZOBRAŽEVANJU

Slovenija se je pri svoji prenovi opirala tudi na sisteme in izkušnje drugih držav. Tehnoloških in drugih hitro odvijajočih se sprememb se snovalci šolskih reform dobro zavedajo. Kot primer navajam, eno od opaznejših zahtev in sicer, potrebo po daljšem (desetletnem) osnovnem izobraževanju. Se pa v šolstvu ne da sprememb tako hitro in radikalno uvajati, kot bi si želeli. Reforme vedno temeljijo na starih osnovah in teh ne moremo odpraviti čez noč. Bistvo vseh šolskih reform je (če želimo, da so kakovostne), da so postopne, strokovno najbolj premišljene in da so dovršene.

Leta 1991 je Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*UNESCO*) ustanovila mednarodno komisijo, ki bi preučila, kakšno izobraževanje in tudi znanje je potrebno za enaindvajseto stoletje. Zanimali so jo izzivi v tem stoletju in sicer novi cilji izobraževanja kot rezultat naglih sprememb v znanju in družbi, zahteve razvoja, težnje posameznika ter potrebe po mednarodnem sporazumevanju in miru (Lipužič, 1996: 13). Odgovori, ki bi jih dobila, pa bi služili kot podlaga posameznim državam oz. tistim znotraj držav, ki skrbijo za izobraževalno politiko. Kot je že zgoraj omenjeno, so se srečali z razlikami v položaju izobraževanja, želeli pa so izpeljati sklepe, ki bi ustrezali vsem.

Komisija je upoštevala razkol med pripadnostjo globalni družbi in zvestobo domači državi.

Zavedala se je, da je treba v proces izobraževanja vključiti takšno politiko, ki bo pomagala oblikovati boljši svet, uravnotežen razvoj, vzajemno razumevanje med ljudstvi in bo težila k ozaveščanju čuta za demokracijo. Sem sodi tako imenovano *vseživljenjsko učenje*. Izobraževanje ni več le tistih nekaj let šole, temveč postaja v sodobnem svetu doživljenjsko. Prva stvar, ki se jo je treba naučiti, je, kako se učiti, in tega se je komisija (Delorsova) dobro zavedala. Tako je na osnovi svojih spoznanj opredelila štiri temeljne poglede na izobraževanje (V Delors, 1996):

- *učenje za skupno življenje,*
- *učenje za znanje,*
- *učenje za delo,*
- *učenje za osebni razvoj.*

Kakovostna šola v svoj repertoar vključuje vse štiri oblike učenja. Če otroci preživijo večino časa v šoli (kar pomeni, da tudi starši izgubljajo časovno dolžino ukvarjanja s svojimi otroki), jih nekdo mora vzgajati ter naučiti razumeti in živeti. Otroci so namreč problematični tudi zaradi neustreznih starševskih prijemov. Komisija je opozorila na izraz *družba učenja*, ki temelji na pridobivanju, posodabljanju in uporabi znanja. Iz tega izhaja tudi pomembnost odnosa med učiteljem in učencem.

6.1. Šolski sistemi v današnji družbi

Začetek obveznega šolanja se v večini evropskih držav začne s šestimi leti. Po novem je tako tudi v Sloveniji. OŠ (Osnovna šola) se zaključi nekje pri petnajstih letih. Začeli so uvajati *desetletno* obvezno izobraževanje (Belgija, Španija, Madžarska), ponekod tudi *enajst* oz. *dvanajstletno* (ZDA, Severna Irska, Nizozemska). Leta pri vstopu v obvezno izobraževanje se povsod vrtijo okoli pet do sedem let.

Trdim lahko, da je slovensko šolstvo v razmerju do drugih, tako bogatejših kot tudi revnejših držav, na zelo dobri poziciji. Vsaj do sedaj še ni bilo soočeno z dvema poglavitnima težavama, ki oblikujeta šolstvo v marsikateri državi, in sicer na eni strani izrazita revščina, ki jo spremlja zelo pomanjkljivo javno šolstvo, otroška delovna sila, militarizacija države, itd. Tudi pri nas je bilo takoj po drugi svetovni vojni težko, a so se do sedaj pogoji dela

neprimerljivo izboljšali. Naj kot primer navedem izjavo gospe Milene Eržen iz OŠ Kuteževo leta 1948: »Tu je bilo več kot 50 učencev, vas je pogorela, vaščani so ostali brez vsega. Učenci so bili zelo mirni in so se radi učili. Šolsko poslopje je bilo v zelo slabem stanju. Podgane so imele glavno leglo v vzhodnem delu poslopja ... Spomladi so skozi okna priplezali kuščarji« (Logar, 1999: 46).

Na drugi strani pa bogate, razvite države, kjer se je šolstvo razdelilo na javno in zasebno (tudi obvezno osnovno izobraževanje) (zasebno kot elitno). To je šolstvo, ki se vse bolj oz. se je že prilagodilo zahtevam kapitalističnega trga, in namesto da bi zmanjševalo, povečuje socialne razlike. Tako bogati dobivajo boljšo izobrazbo in lahko še bolj bogatijo, revnejši pa so obsojeni na slabše¹ osnovne šole in slabše pogoje za nadaljnje šolanje. Prav zato bi morala šolska politika narediti vse, kar je v njeni moči, da bi zagotovila enakovredno javno obvezno osnovno šolstvo ne glede na pripadnost. Nekateri (med njimi je Sindikat vzgoje in izobraževanja) se že bojijo, da bo trenutna sprememba (glej tabelo 7.1.1., str.: 30) nacionalnih preizkusov znanja v zadnji triadi pripeljala do tega, da bodo učiteljeve ocene v zadnjem razredu devetletke dobile pomembnejšo vlogo. Bojijo se namreč, da se bo pritisk staršev, predvsem tistih iz ekonomskih elit, na učitelje povečal (Drole, Dnevnik, 18.5.2005: 3).

Če se ozremo k skandinavskim državam, nas lahko 'zmoti' razlika med našim in njihovim brezplačnim šolanjem. Brezplačno šolanje na severu pomeni tudi brezplačen prevoz otrok, brezplačne učbenike, brezplačno prehrano. Dejstva, o katerih lahko slovenski šolarji in njihovi starši le sanjajo in, dejstva, ki se z uvedbo devetletke niso spremenila. Vse ni tako črnogledo; poznamo učbeniške sklade in subvencionirano prehrano, a stroškov je vseeno veliko. Nekateri si to brez težav privoščijo, drugi komaj, tretji sploh ne. Po drugi strani pa je tudi res, da je naše univerzitetno področje eno najcenejših (brez šolnin). Učbeniki so posebna tematika, saj je trenutno trg učbenikov prost in v rokah založb. Te med seboj tekmujejo za preživetje na kapitalističnem trgu. To področje bi morala regulirati država; ni nujno, da ga popolnoma nadzira, določena stopnja nadzora pa je nujno potrebna.

¹ Slabše pomeni le to, da se v elitne zasebne šole preko kapitalskega trga steka več denarja, več vpliva, vez, več dobrih možnosti za nadaljnje šolanje in za dobre zaposlitve ... V javnem šolstvu primanjkuje predvsem financ za obnovo šol, za posodabljanje programov, za zagotavljanje sredstev šolam, za plače učiteljev ... Kot je rekel Boris Lipužič v knjigi *Izobraževanje v zankah globalizacije*, marsikatera javna šola (v tretjem svetu) stoji le še zaradi požrtvovalnih učiteljev.

7. DEVETLETKA

Koliko je prenova devetletne osnovne šole naredila v smeri razvoja posameznika, ki bo odgovorno ravnal v skladu z družbenimi načeli in v družbeno dobro in ne le v svojo ozko (ekonomsko) korist, posameznika, ki bo izpričeval določeno stopnjo sočutja, odgovornosti in skrbi za družbene razmere in posledice? Koliko je bilo narejenega na normativno-pravnem, kadrovskem, metodičnem, didaktičnem nivoju?

Prenova, ki je bila narejena, je naredila veliko dobrega. Seveda se povsod, kjer so spremembe, pojavljajo odpori do teh sprememb. Pred neznanimi stvarmi se ponavadi pojavi v ljudeh strah, ki se odraža na različne načine. Vsekakor bi lahko marsikatero stvar naredili tudi boljše. Pozitivno je že to, da je prenova stekla. Vsaki spremembi je potrebno dati čas, da se uveljavi, da se v praksi pokažejo rezultati. Tako je tudi s tem velikim projektom.

Nov zakon, ki je uvedel devetletno osnovno šolo, je Državni zbor RS sprejel 14. 2. 1996. Podlaga zanj je bila Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS iz leta 1995. Sama ideja, vizija devetletne osnovne šole se je začela že nekaj let pred tem. Zajemala je učitelje, ravnatelje, strokovnjake z različnih področjih in še koga. Pri prenovi je sodelovalo veliko ljudi. Prvi pozitivni znak je bil; sprejeti čim več idej, mnenj, izkušenj, predlogov, namenov.

Prve osnovne šole so pričele z novim načinom dela v šolskem letu 1999/2000. Vsako leto so se jim pridružile nove, vse do šolskega leta 2003/04, ko so bili vsi otroci pri vpisu v šolo vpisani v prvi razred devetletne osnovne šole. Do šolskega leta 2007/08 se bodo v devetletno osnovno šolo preoblikovali tudi ostali višji razredi. Takrat bodo vse šole v celoti devetletne šole. Uvedba devetletne šole je bila oz. je postopna. Šole, ki so prve začele z devetletko, so bile poskusne. Te so ugotavljale, kaj je dobro in kaj ne oz. so svoja opažanja iz konkretnih izkušenj posredovala naprej za uvedbo morebitnih sprememb.

7.1. Spremembe v devetletni osnovni šoli

V tem delu je predstavljenih nekaj sprememb, ki so se zgodile v prehodu iz osem v devetletno osnovno šolo. V opisovanje sprememb se ne bom spuščala prepodrobno, saj je devetletna šola

sedaj večini že dobro poznana. Tu bom nekaj glavnih sprememb le naštel, nekaj pa jih podrobneje obravnavala v naslednjih poglavjih:

1. Osnovna šola je sedaj namesto predmetne in razredne stopnje razdeljena na triade.
2. Spremenilo se je ocenjevanje, ki je opisno v prvi triadi, mešano v drugi in številčno v tretji.
3. Uveden je bil nivojski pouk in izbirni predmeti.
4. Šola se začne s šestimi leti, temu je prilagojen tudi način dela.
5. Prenovljeni ali novi so učni načrti za vse predmete v 9-letni osnovni šoli, ki jih je pripravil Strokovni svet RS za splošno izobraževanje.
6. Nove in različne so metode in oblike poučevanja.
7. Uvedeni so bili nacionalni preizkusi znanja, le ti pa so sedaj že spremenjeni (s prihodom nove vlade na oblast, kar verjetno tudi ni zanemarljiv podatek).

Tabela 7.1.1. Spremembe nacionalnih preizkusov znanja

	pred šolskim letom 05/06	od šolskega leta 05/06 naprej
3.razred	prostovoljno opravljanje zaključnega preverjanja znanja	ni nacionalnih preizkusov znanja
6.razred	prostovoljno preverjanje slovenščine oz. prvega jezika, matematike in tujega jezika	prostovoljno preverjanje slovenščine oz. prvega jezika, matematike in tujega jezika
9.razred	obvezno opravljanje zaključnega preverjanja iz slovenščine oz. prvega jezika, matematike in tujega jezika ali drugega obveznega predmeta po izbiri učenca; ocena preverjanja je del zaključne ocene 9. razreda	obvezno opravljanje nacionalnih preizkusov iz slovenščine oz. prvega jezika, matematike in tretjega predmeta, ki ga za vsako leto potrdi minister; ocena preverjanja ne vpliva na učni uspeh v 9. razredu

Dnevnik, št 133, 18.5.2005, str 3.

8. Učitelji so pridobili večjo avtonomnost pri svojem delu. Sedaj so določeni cilji, ki jih morajo učitelji doseči z učenci, prej pa je bila podana tudi pot, po kateri so morali priti do ciljev. Ta pot je sedaj v veliki meri prepuščena učiteljem.

9. Ciljna naravnost je pomembna tudi pri znanju učencev. Pomembno je tudi, da znajo učenci snovi logično povezovati in jih razumeti.
10. Možen je večji izbor učbenikov ...

Tako velika reforma, kot je šolska, potrebuje veliko časa, in ko je že narejena, se pojavljajo zahteve po izboljšavah in po še novih spremembah. Šolska reforma je nikoli dokončan proces. Prav zato je potrebno sistem narediti tako, da nove spremembe niso rušilni val, temveč dobrodošle izboljšave. Potrebno je, da so temelji tako trdni, da zdržijo (če je to potrebno) različne družbene pretrese. Kakovostnejše izboljšave in dograjevanja so vedno dobrodošli, vendar pa je tudi neka stalnica nujno potrebna. Iz trenutka v trenutek spreminjati in izboljševati lahko prej vodi v kaos kot pa v boljšo kakovost. Pedagoški mir in pedagoška živost morata najti pravo razmerje.

7.2. Težave s katerimi se je soočala večina osnovnih šol

Težave lahko razvrstimo v nekaj kategorij. Vsi problemi so bili deležni velikih obravnav, posvetov, srečanj ravnateljev, učiteljev, študijskih skupin, vključno s predstavniki zavodov in ministrstev. Nekaj izmed njih je bilo rešenih, nekaj ne. Razlogi so različni. Nekatere težave se nanašajo na šolo kot celoto, nekatere na učiteljevo delo, nekatere na ravnatelje, nekatere so bile skupne vsem šolam, nekatere le posameznim.

Šole so se srečevale z/s: organizacijskimi, finančnimi, kadrovsкими in prostorskimi težavami. Organizacijske težave zajemajo organizacijo devetletke. Nivojski pouk ter izbirni predmeti zahtevajo veliko mero usklajevanja med razredi, oddelki, učitelji in prostimi učilnicami. S tem pa se povezujejo tudi prostorske težave, ki pa zajemajo še dodatne prve razrede in za njih posebej opremljene učilnice. Novo opremo zahtevajo tudi ostali razredi zaradi novih metod dela, s tem pa se povezujejo tudi finančne težave. Sem sodijo še gradnja novih prizidkov, premajhen šolski proračun, nerazumevanje lokalnih samouprav in premajhen vložek države. Kadrovske težave se pojavijo pri delu z otroki s posebnimi potrebami, pri učiteljih za izbirne predmete in v prvem razredu pri usklajevanju dela vzgojiteljice in učiteljice. Finančne težave 'sodelujejo' v ostalih treh sklopih, vendar pa je splošno pomanjkanje denarja že stalnica.

*»Želi le to, kar moreš, da boš zmogel to, kar hočeš!«
kitajski pregovor*

8. NOVA ŠOLA

Boljša ali le spremenjena? Namen tega dela ni le kritizirati devetletne osnovne šole in iskati napake ter krivce zaradi njih samih. Devetletka je pri osnovnošolcih (starejših) naletela na velik odpor. Zakaj? Za 'popoln uspeh' devetletke so subjekti, ki jim je bila prenova namenjena, ključnega pomena. Njihova pozitivna naravnost bi proces uvajanja, predvsem za učitelje, naredila veliko lažje. Sanje? Ne bi rekla. Se pa tu kaže prevladujoč družbeni odnos, in sicer nestrpnost in negativna usmerjenost. Res je, da osnovnošolci veliko ne morejo prispevati k aktivni prenovi, saj so v pasivnem položaju. Reforme si niso zamislili, niti je niso načrtovali in izpeljali. So pa bili kot gobe, ki vase srkajo neznanske količine vode, le da so oni srkali informacije, razprtije, polemike o prenovi. V težkem položaju so se znašli tudi učitelji in ravnatelji. Oboji so se morali na devetletko pripraviti in se hkrati soočiti tudi z negodovanjem učencev, njihovih staršev, nenazadnje tudi javnosti.

Druga stvar je nestrpnost. Vsaka reforma potrebuje svoj čas. Čeprav je namenjena izboljševanju, se mnogokrat zgodi, da katera stvar ne deluje tako, kot je bilo zamišljeno. Naša nestrpnost je naravnana k temu, da mora biti vse narejeno sedaj, takoj, vse mora biti dobro in vsakršna napaka vodi k nesposobnosti odgovornih. Težko se je prilagajati, težko je počakati, da se napake odpravijo, težko je stisniti zobe in nekaj časa delovati v slabših razmerah. Težko je pomagati.

Vse šole so imele organizacijske težave. Sama se dobro spomnim sestanka med vodstvom šole in starši na eni izmed ljubljanskih osnovnih šol. Uradno je bil to sestanek (glede usklajevanja urnika višjih razredov), neuradno bi lahko temu rekli razprtija, kreganje. Ne dvomim, da se kaj podobnega ni dogajalo še kje. Spremembe rušijo ustaljene prakse, navade. So nujno potrebne in prinašajo novosti, ki jih posameznik ne pozna in jih iz različnih vzrokov zavrača. Že na tej ravni se kaže del pomembnosti reforme. Precej hude krvi je bilo prelite zaradi uvajanja le-te in to med odraslimi. Kakšna naj bo potem vzgoja in izobraževanje v šoli, če zunaj nje vlada toliko nerazumevanja in nestrpnosti? Prav zato ni pomemben le tisti del reforme, ki je namenjen osnovnošolcem, temveč tudi tisti del reforme, ki se ukvarja z vsemi

ostalimi akterji. Kakovost v šolski reformi se zrcali v vseh njenih segmentih.

» Vzgoja brez discipline je mlin brez vode.«
Komensky

8.1. Disciplina

Disciplinske težave so v šoli velik problem. Ne moremo trditi, da le-teh prej ni bilo in da je bila šola dvajset let nazaj, v srednjem veku, v stari Grčiji brez disciplinskih težav. Podatki kažejo drugače. V vsakem obdobju so se s težavami spopadali na svoj način. Trenutni čas permissivne vzgoje ne pomeni, da nediscipline ni. Vendar so nekatere težave v disciplini drugačnega izvora in je sama nedisciplina drugačna. Disciplinski problemi danes ne zavzemajo samo neposlušnih in preveč radoživih in nesramnih učencev. Med disciplinske težave sodijo tudi nespoštovanje avtoritete², velika zdlgočasnost, nepripravljenost za delo, zelo zmanjšana motivacija, velika pasivnost, hitra naveličanost, pomanjkanje koncentracije, osnovne olike, osnovnih vrednot, pa tudi nasilje, nesramnost, razne grožnje in ustrahovanja učiteljev, sošolcev in sošolk.

»V Pedagoški enciklopediji (1989, str. 134-135) je disciplina opredeljena kot red, ki se vzdržuje ne na temelju pokornosti, slepe poslušnosti in strahu, temveč na podlagi prepričanja, da je takšno stanje neobhodno potrebno za normalno življenje in delo posameznika v družbeni skupnosti. Kot prava, pedagoško vredna disciplina je tam opredeljena zavestna disciplina. Pot do vzpostavitve zavestne discipline je dolga, začne se v družini, nadaljuje v šoli. Najuspešnejše sredstvo za izgradnjo zavestne discipline je vzgojno-izobraževalni proces, ki omogoča učencem fizično in psihično aktivnost« (Pšunder, 2004: 62).

Ko bodo učenci ponotranjili disciplino kot nekaj samoumevnega, kot nekaj, kar mora obstajati kot pogoj za normalno delo, bo tudi težav manj. Eno je kršenje discipline, drugo pa nepoznavanje discipline. Pot do vzpostavitve se začne v družini, kar danes za marsikatero družino ne velja več. Permissivna vzgoja v kombinaciji s starši, ki imajo premalo časa in ki si z materialnim podkupovanjem zmanjšujejo slabo vest, niso dejavniki, ki bi pozitivno vplivali na disciplino.

²Zaradi tega, ker otroci sploh ne vedo, kaj naj bi avtoriteta bila. Starši jih vzgajajo na permissiven način, izgubila se je meja med staršem kot avtoriteto in otrokom kot subjektom poslušnosti. Izgubila se je tudi pravica prenosa te avtoritete iz očeta na učitelja. Ne gre nujno za to, da otroci zanikajo avtoriteto, da se ji upirajo, gre za to, da je sploh ne poznajo in je ne znajo sprejemati.

»Raziskave pa kažejo tudi to, da disciplinski problemi v šoli terjajo mnogo učiteljevega časa

in energije. Martin in Sugarman (1993) na temelju nekaterih raziskav, ki so proučevale učiteljevo delo v razredu, poročata, da porabijo učitelji približno 50 odstotkov časa za pripravo učencev na pouk, obravnavanje neprimernega vedenja in reševanje individualnih problemov v razredu« (Pšunder, 2004: 68). Tudi intervjuja z ravnateljico (priloga A) in učiteljicami (priloga B) sta pokazala, da je nedisciplina eden večjih problemov pri poučevanju. Ena izmed učiteljic je povedala, da porabi vsako uro vsaj petnajst minut samo za reševanje disciplinskih težav.

Največji sovražnik discipline je sodobna družba in njen način življenja. Učiteljice v intervjuju (priloga B) so povedale, da je tempo enostavno prehud in na otrocih se to odraža v hudih disciplinskih problemih. Pravijo, da otroci ne spoštujejo več, tudi zato ker ne znajo. Ni spoštovanja do avtoritete, učitelja, ni spoštovanja do sošolcev in sošolk, vse je le neko negativno 'bockanje'. Ni več poslušnosti, otroci zelo hitro vzkopijo. Če jim gre kaj dobro se 'poveljujejo', če jim gre slabo, pa preveč negativno odreagirajo, ali v svojo negativno samopodobo ali pa vzrojijo nad kom drugim. Otroci veliko pogosteje 'širijo' negativnost, kot smeh in pozitivnost. To pa ni težava njihove slabe narave, ampak družbe, iz katere se učijo in katera vpliva na njih s svojim stresnim vsakdanom. Manjka jim timsko delo, vse je samo 'jaz' in 'moje'. Manjka jim motivacija (to je še bolj vidno pri višjih razredih), manjka zanimanje. Tako morajo učiteljice šest, sedem in osemletne otroke najprej vzgajati, učiti biti in učiti osnovnih človeških manir ter vrednot, da potem lahko nadaljujejo s svojim delom. Prava vprašanja današnje šole niso; da ali ne eksterci po prvi triadi? Prava vprašanja bi morala biti; kaj in kako narediti z otroki, ki že v svoji rani mladosti nimajo nobene prave vzgoje, strpnosti, veselja, miru? Če so že sedaj takšni, ko imajo še razmeroma veliko prostega časa, kaj bo šele potem, ko tega več ne bo?(!)

Reševanje disciplinskih težav ni le delo učiteljev. To bi moral biti resen problem tudi snovalcev reforme. Ni denarja? Ni denarja za nove učitelje, za dodatna izobraževanja, dodatne pedagoške delavce? Stara zgodba in slab izgovor.

»Nespoštovanje meja in pristojnosti je torej vzajemno. Medtem ko na eni strani strokovne službe premalo naredijo za utrjevanje pomena zasebnosti in avtoritete družine, pogosto pa si prizadevajo za njeno preveliko nadzorovanje in discipliniranje, na drugi strani starši neprimerno vdirajo v vodenje šole, pri tem pa se oboji vzajemno obremenjujejo z nestvarnimi in perfekcionističnimi pričakovanji, značilnimi za sodobno porabniško mentaliteto« (Rutar,

Pavlovič v Sodobni pedagogiki, 3/2004: 44). Težava staršev je, da se na eni strani premalo, na drugi pa preveč vtikajo v šolo. Premalo tam, kjer je potrebno disciplinirati otroka, ga vzgajati, kjer mu je potrebno pomagati, preveč pa pri strokovnih zadevah učiteljev in vodstva šole.

Trenutno je odziv učencev na devetletno šolo bolj negativen kot pozitiven, to je tudi zaradi povečanja števila šolskih ur, kar je povzročilo usklajevanje urnikov nivojskega pouka in izbirnih predmetov, še posebej pri učencih, ki so na devetletko prešli v višjih razredih. Zato je še težko govoriti o tem, koliko so te spremembe pripomogle k večji motivaciji in zmanjševanju disciplinskih problemov. Morda bodo učinki s časom pozitivni. Spremembe bi se morale pokazati pri učencih, ki so z devetletko začeli v prvem razredu, z novim načinom dela, s strokovnimi, motiviranimi in pedagoško dobro podkovanimi učitelji (skozi vseh devet let).

Vsekakor sprememba ni prinesla konkretnih določil, večjih pravic, pristojnosti učiteljem oz. šolskemu kolektivu pri soočanju s problemi v razredu. Ko ima učitelj v primerjavi z otrokom manj pravic in pristojnosti, mu preostane samo dvoje. Ali postane pedagoško iznajdljiv, torej je dosleden, zanimiv, zna motivirati ... Ali pa postane nesramen in nepravilčen (pri podeljevanju ocen ter tudi na drugih področjih). Tudi taki učitelji obstajajo, kar ni prav, saj je učitelj v razredu prvi, ki mora biti zgled, je prvi, ki mora biti korekten, potem mu bodo lahko sledili tudi učenci.

Starši so tisti, ki bi morali že od samega začetka otroka vzgajati v bolj 'aktivnem duhu'. Če se otroci navadijo pasivnega sprejemanja informacij iz domačega okolja, potem v šoli ne bo nič drugače. Lenoba proizvaja še več lenobe, aktivno življenje pa več energije.

8.2. (Pre)obremenjenost?

Eden izmed razlogov za uvedbo devetletke je tudi v tem, da se razbremeni časovni pritisk in obremenitve učencev v OŠ. Z zmanjšanjem obsega snovi se poveča čas, ki se ga lahko izkoristi za zanimive didaktične in metodične prijeme. Učenci naj bi bili preveč obremenjeni, preveč je snovi, ur pouka domačih nalog, itd. Snovi je sicer z devetletko manj, se je pa v zadnji triadi povečalo število ur pouka na račun izbirnih predmetov in nivojskega pouka (predvsem zaradi usklajevanja ur med posameznimi razredi), vendar Slovenija še vedno sodi

v sklop držav z manjšim številom šolskih ur in delovnih dni v tednu.

Je potem res, da so otroci preveč obremenjeni? Težava po mojem mnenju nastaja v naših glavah. Dejstvo je, da otroci nimajo vztrajnosti, delovnih navad, discipline, itd. In če je otroku po pol ure domačega dela tako hudo, da čuti neznosen pritisk, to še ne pomeni, da je šolski sistem preobsežen. Pomeni le to, da otrok ni navajen delati, pomeni, da je otrok len. Otroci so navajeni preveč pasivnega življenja. V takem vzdušju verjamem, da aktivno šolsko delo čutijo kot grozno obremenjenost. Obstaja pa še druga plat medalje, in sicer je to svet, ki se mu vse bolj mudi in glavna značilnost tega je stres. Le-ta močno vpliva na otroke tudi preko staršev, ki imajo za njih vse manj časa.

Kako bodo današnji otroci, ko bodo soočeni z realnostjo, ko bo potrebno delati, delovali? Tu bi se morali angažirati starši in šola ter več narediti na tem področju. Ne zanikam, da dela v šoli ni veliko, a ga ni toliko, da ga nekdo, ki se potruzi, ne bi zmoget. Sedeti za odprto knjigo tri ure, od tega pa aktivno delati le pol, je izguba časa, ki daje občutek, da otroci delajo le za šolo. Lenoba, če jo lahko tako poimenujem, se dobro vidi tudi pri večjem številu otrok, ki potrebujejo inštrukcije. To ni pretežka snov, to niso prezahtevni učitelji in to niso neumni otroci. To je lenoba in inštrukcije potuha, ker otroci vedo, da jim pri pouku ni potrebno tako zbrano slediti, saj bodo tako še enkrat slišali. Profesor neke ljubljanske gimnazije je dejal: »Današnji učenci so preobremenjeni z mislijo, da so preobremenjeni.«

Zadnja raziskava o znanju matematike med osnovnošolci v evropskem prostoru je pokazala, da so slovenski otroci med zadnjimi, kar je zaskrbljujoče. Pravo vprašanje je, kako se lotiti takega problema. Zelo dobro razmišljanje je napisal učitelj Jurij Marussig. V članku, na katerega se Marussig nanaša, se namreč postavlja vprašanje ali na začetku šolanja ni preveč igranja in premalo učenja, kar posledično vodi v nezadostne količine znanja, ki ga otroci prejmejo. Del njegovega odgovora se glasi: »....Dajmo, iztrgajmo otroku otroški svet čim prej, vzemimo mu še tisti košček pozitivne samopodobe, ki ga še ima in ki ga tako hitro izgublja v boju z nekaterimi ambicioznimi starši, v šoli s tekmovanji in neusmiljeno tekmo za ocene, z nivojskim poukom. No, naredite še nekaj, da bodo naši otroci podobni drugim ubogim Evropejčkom, ki se morajo že v rani mladosti naučiti materialističnega razmišljanja in matematike, da bodo znali izračunati, koliko denarja imajo v žepu. Ali bo otrok še znal

koga pozdraviti in se mu nasmehnuti? Ali bo otrok sploh vedel, kaj je ljubezen do bližnjega, kaj je zanj prijateljstvo? Ali bo vedel, kaj je pomoč drugemu? Ali bo otrok sploh kdaj srečen v življenju?» (Marussig 2005: 5) Prenovljena šola je odlično izhodiščno mesto ravno za tak način razmišljanja in sedaj je tudi priložnost, da se otroke nauči razmišljati bolj pozitivno. V takem vzdušju tudi šolsko delo in domače naloge ne bodo vodile v preobremenjenost temveč v normalno učenje. Vendar je to le en vidik, prvi pogoj je, da znajo otroci delati in so pripravljeni prevzeti odgovornosti in obremenitve.

8.3. Ocenjevanje

Dejstvo je, da so ocene velikokrat motivacija oz. prisila za učenje. Čeprav to ni dobro, so ocene del učnega procesa. Ocenjevanje je s spremembo postalo bolj 'pisano', kar je dobro. Bojan Volf pravi: »V številčno oceno vdira moment subjektivnosti, ki se na eni strani *ne meni za razlike* med posamezniki, na drugi strani pa te *razlike proizvaja*« (Volf v Sodobni pedagogiki, 3/2004: 68). To je težava številčnih ocen, svoje pomanjkljivosti imajo tudi opisne. Prav zato je kombinacija dobra rešitev. Tako Pri obeh načinih pa je učitelj pomemben dejavnik.

Opisno ocenjevanje v prvi triadi je dobrodošla sprememba, ki sicer zahteva več učiteljevega dela in njegovo poglobljeno razmišljanje in opazovanje učencev. To je popolnoma v skladu z načeli o kakovostni šoli. S tem se individualizirano delo povečuje. Nič ne bi bilo narobe, če bi tudi v tretji triadi, poleg številčnih ocen, učenci dobili tudi opisne. To je tista individualizacija, ki je dobra, če se jo zna na pravilen način usmerjati. Težava za učitelje je, da ni kalupa, po katerem bi lahko opisno ocenjevali, temveč morajo za vsakega otroka pisati drugačne ocene. To pa vzame veliko časa. Za to so potrebni tudi kakovostni učitelji z nekaj, psihološkega znanja. Tako imenovano objektivno ocenjevanje (kontrolne naloge, maturitni testi) pa predpostavlja enakost učencev. Sami učitelji pravijo, da so taki testi pravični, saj imajo vsi učenci enake pogoje in tudi enake naloge. Taki testi so časovno krajši in lažje jih je izvesti. Je pa tudi res, da bi bilo nemogoče tako individualizirati sam izobraževalni proces, da bi celo na maturitetnih testih upoštevali individualne posebnosti. To, da se je treba prilagoditi družbi, je nekakšen davek, ki ga plačujemo, zato da lahko v njej živimo.

Peček Mojca pravi: »Prevelike teže na nacionalne teste prav gotovo ni dajati, saj zelo hitro

pride do situacije, ko učitelji učijo le za teste, kar lahko pomeni, da le posredujejo znanje, ne ostane pa jim dovolj prostora za to, da bi dali učencem možnost, da tudi sami odkrivajo in raziskujejo, da so kritični ...» (Peček, 1998: 209). Sedaj je edini kriterij v devetem razredu učiteljeva ocena. Učitelj se lahko znajde pod pritiskom močnejših in zahtevnejših staršev. Kar se je zgodilo letos z nacionalnimi preizkusi znanja, ni bilo dobro, pa ne zaradi spremembe, temveč zaradi načina, kako je bilo to narejeno. Razprtij okoli nacionalnih preizkusov je bilo že prej dovolj, potem pa pride nov minister in ukine preizkuse, ne da bi ti sploh v praksi pokazali svojo dobro ali slabo plat. In kje je tukaj postopnost reforme?

Bojan Volf: »Ko govorimo o "pristnem" notranjem interesu učenca po vednosti, ki ga "ogroža" zunanja motivacija, si lahko zastavimo vprašanje, v kolikšni meri zares obstaja nekaj takega, kot je povsem "pristen" notranji interes za učenje. In na drugi strani: ali obstaja kaj takega, kot je samopodoba, ki ne vključuje momenta zunanosti, pogleda drugega?« (Volf v *Sodobni pedagogiki*, 3/2004: 70) Tudi to je eno izmed osnovnih dejstev, na katerem sloni celoten ustroj šole. Učenci so tam zato, ker morajo biti in učijo se zato, ker se morajo. Šele za tem pridejo, če, ostali interesi, notranje motivacije ... Ocena je najprej del tistega prvega, šele potem je lahko tudi kaj drugega.

Učenci se mnogokrat pritožujejo nad nepravičnostjo ocenjevanja, nad nestrokovnim obnašanjem učiteljev ... V relaciji učenec-učitelj ima prvi preveliko zakonsko moč. Učitelj mu v šolskem sistemu na mnogih področjih ne more nič. Tega se učenci zavedajo. Kaj potem lahko stori učitelj z učenci, ki ga namerno izzivajo, mu grozijo? Z ocenjevanjem lahko 'kaznuje' učenca zaradi njegovega obnašanja, prav tako pa tudi s podcenjevanjem in poniževanjem. S tem se ne strinjam, razumem pa, da marsikateri učitelj vidi le še tak izhod (še posebej učitelji, ki pedagoško niso dovolj močni), saj so tudi učitelji so samo ljudje, ki imajo čustva in so prizadeti ob neprimernem obnašanju učencev. Vendar je potrebno ločevati med poklicno funkcijo učitelja in njegovim privatnim življenjem. Tega ločevanja bi se morali naučiti učitelji in učenci.

8.4. Velikost razreda

Velikost razreda v osnovni šoli je že nekaj let zmanjšana na osemindvajset učencev. Če se komurkoli zdi to malo, naj poskusi učiti (ni potrebno, da so to šolske obveznosti) toliko otrok. Koliko energije in moči (intelektualne in čustvene) je za to potrebno. Kdor se ne ukvarja z otroki, si tega ne more predstavljati. Učitelji so pri pripravljanju prenove opozarjali na to težavo, vendar ni bila uslišana. Glede tega bi bilo nujno potrebno nekaj narediti, in sicer zmanjšati razrede ali pa v razred poslati po dva pedagoška delavca. Z manjšim številom otrok bi bile tudi disciplinske težave lažje obvladljive. Z individualnim delom in pogovori bi razredna klima lahko postala bolj pozitivna in lažje obvladljiva, lažje bi se posvečali posameznikom in lažje bi naučili tiste, ki jim pri kakšni snovi ne gre najbolje. Pouk bi bil bolj kakovosten. To še dolgo časa ne bo uresničljivo, saj država ni 'dovolj bogata' (vsaj ne za te zadeve). Sicer je tudi res, da se število otrok zmanjšuje zaradi manjšega naravnega prirastka, a na to spremenljivko ni dobro čakati. Marjan Mulc v svojih spominih na šolo v Kuteževem, leta 1952 pravi takole: »V Podgrajah je bil pouk v nedograjenih prostorih Zadružnega doma. Stiskali smo se v majhnih sobicah, ki so bile grajene za pisarne ..."Tršici" Vida in Slavica pa sta imeli 130 učencev« (Logar, 1999: 49). Tudi s takim številom otrok se da delati, vendar so sedaj drugačni časi, drugačne razmere in drugačni ljudje.

Učitelji tudi pravijo, da je prvi razred prve triade lahko zelo zelo vodljiv ravno zaradi dveh pedagoških delavcev. Preskok v drugi razred je za otroke težji, ker se naenkrat spremeni kar nekaj pogojev. Nič ne bi izgubili (razen denarja, ki kot ponavadi kroji usodo), če bi še v drugem razredu vsaj nekaj časa vodila pouk dva pedagoška delavca. Prehod bi bil lažji za otroke in lažje bi jih učitelji navadili na drugačen način dela. V prvem razredu se poučuje skozi igro, v gibanju, s čim manj sedenja, drugi je tipično šolski. Prej je bilo tako v mali šoli, a se je točno vedelo, da ko gredo otroci v prvi razred, gre 'zares'. Sedaj je ta prehod omiljen in pojavljajo se drugačne težave. Pomembno delo opravijo učitelji tudi s tem, ko otroke pripravijo na prehod v drugi razred. Kot so v intervjuju povedale učiteljice se je zgodilo tudi to, da so otroci v drugem razredu jokali, ker so morali delati domače naloge, v prvem razredu pa jih ni bilo potrebno. Take težave se pojavijo šele v praksi in v praksi tudi odpravijo.

8.5. Povezanost šolskega sistema

Kar nekaj časa je bila, če lahko to tako imenujem, napaka osnovne šole, da je preveč strašila z 'boste že videli kako bo v srednji šoli', namesto da bi učence pripravila, vzgojila za delo v srednji šoli. Napaka je imeti učenca v šoli in ga poučevati le za teh (prej osem) devet let. Učenca bi morali gledati kot celoto, ki se bo vzgajala vsaj še tri, štiri leta ali še veliko več časa, ki bo nekoč delala in imela svojo družino in vzgajala nove generacije. Je tudi res, da učenci v zadnjih razredih osnovne šole v pubertetnem obdobju postajajo dodatno zahtevni in problematični, a to ni izgovor. S kakovostnejšimi didaktičnimi in metodičnimi prijemi ter celotno spremembo v devetletni osnovni šoli, predvsem pa s kakovostno pripravljenimi in pedagoško opremljenimi učitelji, bi segment strašenja moral postati segment priprave. Tudi v tem segmentu se vidi povezanost šolskih reform. Moje izkušnje s srednjo šolo so bile v osnovni šoli edino takrat, ko smo v osmem razredu hodili po srednjih šolah zaradi vpisa v le te. In pa seveda v že zgoraj omenjenem strašenju. To je za pripravo na srednjo šolo premalo. Enako se je zgodilo v srednji šoli, ko so nas 'pripravljali' na fakultetno obdobje. Tak odnos do učencev je le odraz nemoči šole. Ko otroci postajajo vse bolj nemirni in 'pogumni' in ko zmanjka kaznovalnih sredstev, ostane zastraševanje edini način.

Ko so lansko šolsko leto (2004/05) zadnji razredi odhajali iz osnovne šole v Ljubljani, so ravnateljico in šolo pospremili na precej nesramen način. Na šolo so pometali veliko količino jajc, med drugim so zadeli tudi ravnateljico. Otroci so na koncu leta evforični, bliža se konec osnovnega šolanja, zaključujejo se ocene, tu so tudi najstniški hormoni. Pa vendar, šola ne sme dopustiti, da se jim 'strga' takoj, ko odbije zvonec (nedvomno je bil razlog za tak dogodek tudi kakšen konflikt med učenci in ravnateljico oz. vodstvom šole).

8.6. Tekmovalnost

Šola bi morala zmanjševati tekmovalnost (surovo individualno, kapitalistično tekmovalnost) ter naučiti otroke sprejemati zmage in poraze ter jih naučiti, da so napake nujni in sestavni del učenja. To bi najprej morali naučiti tudi učitelje in starše, pa tudi upoštevati vsi pri prenovi devetletke. Napake, ki so se zgodile, so sestavni del napredka, izboljšav. Te pa je potrebno odpravljati in iskati vedno nove rešitve in izboljšave, česar bi se morali zavedati tudi politiki. Sodelovanje in skupno odpravljanje napak in ne le tekmovanje za svoje dobro in za 'tunkanje'

nasprotnikov. Utopija? Verjetno.

Vsi se učimo celo življenje in celo življenje delamo napake (če smo pametni, vedno nove). Zakaj potem ne bi bilo to dovoljeno tudi učencem v razredu, kjer je njihov glavni cilj učenje? Še vedno se pre pogosto pri učencih iščejo napake in neznanje, namesto da bi se iskalo znanje in popravljalo napake v pozitivnem vzdušju, ki bo učence motiviralo, da bi napako popravili. Tak način ne pomeni, da slabih ocen ne bi bilo. Pomeni le to, da je potrebno spremeniti odnos do napak. O tem je spregovorila tudi ravnateljica (priloga A), ki pravi, da se pri njih trudijo ravno na tem področju. Učence pohvalijo glede na njihove individualne dosežke, pa tudi če to pomeni, da ima nek učenec na koncu leta zadostno namesto nezadostno in se je pri tem trudil, potem je to njegov dosežek. Tudi čustvena inteligenca ima podobna 'pravila'. Nekomu lahko na negativen ali pa pozitiven način povemo, da nekaj dela narobe. Drugi način je vsekakor boljši, saj s tem spodbujamo pozitivno samopodobo.

Tekmovalnost se v šoli v večini veže na ocene in uspeh. Tekmovalnost ne bi smela postati nekaj nezaželenega ali kakšen novo izmišljeni tabu. Le naučiti bi se jo morali sprejemati v pozitivnem vzdušju, kar zopet ne pomeni, da ne smemo ali ne moremo biti žalostni ob porazu ali slabi oceni. Tekmovalnost bi morala iti z roko v roki z vztrajnostjo, mirnostjo, s sprejemanjem. Ocenjevanje je en izmed segmentov tekmovalnosti. Opisno ocenjevanje zmanjša tekmovanje med učenci, ker se učenci ne morejo direktno primerjati. Ostane pa opis (ne)znanja, (ne)napredka. Pomemben je učitelj, ki razloži, kaj pomeni 'slabo' v ocenjevanju in kaj bi tak 'slabo' lahko pomenil kje drugje. Pomembno je, da razloži tudi številčno oceno, ker je tudi ocena 3 lahko nekje drugje popolnoma zanič.

Nekateri otroci tako kot tudi nekateri odrasli, lahko sprejemajo nenehne boje v sebi in z drugimi, tekmovalnost za uspeh, kariero in še kaj. Nekaterim ni težko postavljati desetletnih vizij in na tem trdno delati. Nekaterim pa to ne leži. In njim je težko razumeti čemu ves ta 'grabež'. Spoštovati je potrebno vse.

8.7. Izbirni predmeti

O izbirnih predmetih je bilo že veliko povedanega. Z mojega stališča je ideja izbirnih

predmetov izredno dobra, saj učenci na ta način dobijo občutek večje svobode pri odločanju o svojem življenju in morda tudi z večjim zanimanjem poslušajo predmete, ki so jih izbrali. Čeprav so nekateri predmeti naleteli na kritiko, da so bolj podobni krožkom kot pa pravim šolskim predmetom, mislim, da je tukaj potreben čas, da se stvari postavijo na svoje mesto. Napaka je, da izmed množice izbirnih predmetov šole ponudijo le tistih nekaj po svojih zmožnostih. Na začetku se je precej govorilo o veliki izbiri za učence, realnost je drugačna. Opozoriti velja tudi na pomembnost izbire družboslovnih predmetov, takih ki učence navajajo, vzgajajo, izobražujejo o demokratični družbi.

O 'izbirnosti' pa lahko govorimo tudi pri nacionalnih preizkusih znanja. Z novim ministrom je zunanje preverjanje znanja na koncu osnovne šole postalo poljubno in nevplivno za vpis na srednjo šolo, poleg tega je tudi 'izbirnost' enega predmeta, ki je bila prej v rokah učencev, padla na odločitev ministra. To je za učence sicer vseeno, ker zunanja preverjanja tako ali tako ne štejejo. V obeh primerih pa beseda 'izbirnost' izgublja pomen.

8.8. Tona teorije : gram prakse

NKS (Nacionalni kurikularni svet) je pripravil in posredoval izhodišča za posodobitev učnih načrtov. Ta so naslednja:

- sedaj veljavne učne načrte je treba razbremeniti odvečne faktografije oz. poučevanja prevelikega števila dejstev, podatkov in tako zagotoviti več časa za učenje z razumevanjem, prav tako večje povezovanje z izkušnjami iz prakse;
- z medpredmetnim usklajevanjem je treba izločiti morebitne cilje oz. vsebine, ki se ponavljajo, zagotoviti horizontalno povezanost učnih načrtov ter navesti pobude za konkretne medpredmetne povezave;
- posamezne cilje oz. vsebine zamenjati s sodobnejšimi, aktualnejšimi; dodanih ciljev oz. vsebin ne sme biti več kot izvzetih, pri tem pa morajo dodani cilji oz. vsebine zahtevati za realizacijo enako časa kot število izvzetih ciljev oz. vsebin;
- v učne načrte je treba vgraditi novejši didaktične pristope, drugačne metode in oblike dela pri tistih ciljeh oz. vsebinah, ki to dovoljujejo;
- v učnih načrtih zagotoviti več časa za ponavljanje, utrjevanje snovi, kar pomeni omogočiti, da bi učitelji lahko predelali vse predvidene cilje oz. vsebine oz. pri tem ne bi hiteli preveč (www.zrssi.si; Vsebinska in organizacijska vprašanja, 70).

Zmanjšanje obsega snovi daje samemu učnemu procesu več prostora za drugačno in bolj razgibano podajanje snovi. Seveda je veliko odvisno od učitelja in njegovega truda. Učenje učenja, spoznavna, čustvena in akcijska komponenta, razmišljanje o učenju, so prvine, ki spodbujajo drugačen način mišljenja in gredo z roko v roki z vse več prakse. Pomembnosti teoretičnega znanja ne zanikam, a vsa teorija ne koristi, če se učenec po končani šoli s tem znanjem počuti prazno in nekoristno.

Praktičen pouk je tisti, ki je sedaj dobil priložnost, vprašanje je le, koliko so učitelji pripravljene vložiti, da bo tudi realiziran. Še vedno, kljub vsem spremembam, se namreč da učiti zelo frontalno. Praksa pa je pomembna v samem izobraževanju, v vzgoji, pa tudi v v čustvenih odnosih, v skrbi do okolja, v skrbi do soljudi, za celoten planet in širšo družbo in v skrbi za prihodnost. Seveda bi lahko organizirali pouk tudi tako, da bi bilo praktičnega pouka veliko več, da bi bilo več naravoslovnih in družboslovnih, športnih dni ... Za tak tip izvajanja pouka je potreben čas in potrebno je najti pravo razmerje in način, da bodo učenci, tudi ko ne bodo v šolskih klopeh, znali uporabljati pridobljeno znanje in znali izkoristiti načine, kako priti do znanj, ki jih zanimajo in potrebujejo. Pomembno pa je predvsem to, da učence nekaj sploh zanima in da so pripravljene za to tudi kaj storiti.

8.9. Ravnatelj/ravnateljica in njegove/njene funkcije

Ravnatelj je v šolskem procesu pravzaprav neviden, dokler stvari tečejo brez zapletov. Takoj, ko se na neki točki pojavi težava, naraste ravnateljeva vloga. In na koncu je ravnatelj tisti, ki je odgovoren za 'uspeh' šole in svojo ekipo. V intervjuju (priloga A) je bilo povedano, da je v prvem razredu prihajalo do težav med vzgojiteljico in učiteljico, ker ravnatelj ni izbral pravega para. Klimo v delovnem kolektivu 'vodi' ravnatelj, seveda so za njo odgovorni tudi učitelji in ostalo osebje. Ravnatelj je tudi tisti, ki mora budno spremljati in nadzorovati učitelje, kar se tudi z devetletko ni spremenilo. V magistrski nalogi govori Silvestra Klemenčič o ravnatelju kot o administrativnem in pedagoškem vodji, v bodoče bo ravnatelj nujno tudi manager v pravem pomenu besede (Klemenčič, 2003: 31). Nekaj let kasneje ravnatelj že opravlja trojno funkcijo. »Ravnatelj je danes pedagoški vodja, celotni poslovni vodja, kar zavzema vse finance, gospodarjenje z vsem in ima zakonsko odgovornost. Zakonov in pravil je malo morje. To je taka trojna funkcija, ki je skorajda nevzdržna in to ravnatelj

tudi poudarjamo. Potrebovali bi pedagoškega vodjo, ki bi bil ravnatelj, in direktorja, ki bi vodil poslovno, pravno in finančno delo« (intervju z ravnateljico, priloga A).

Devetletka je ravnateljem naložila še dodatne obveznosti in odgovornosti, s čimer ni nič narobe, se pa marsikateremu ravnatelju, ki mu je prvenstvena pedagoška funkcija, porajajo vprašanja o dejanski kakovosti njegovega pedagoškega dela. Ravnatelj mora biti v prvi vrsti demokratični vodja, vendar se njegova demokratičnost mnogokrat zatakne že pri imenovanju. Ravnatelj mora biti odprt in dostopen vsakomur, tako kot pravi tista formula o ravnateljih: prvi med enakimi. Ravnateljjevanje ni za ljudi, ki delo opravljajo iz ali za svoje koristi, ker to še zdaleč ni osem urni delavnik, kot je povedala ravnateljica v intervjuju (priloga A).

8.10. Šola po meri človeka

V popolnem prilagajanju učencu, njegovim potrebam ter potrebam družine, bo šola kot institucija izgubljala v 'boju' z makro sistemom. Postala bo le še en izmed malih svetov, ki ne bo imel moči za vidnejše in širše spremembe. Šola kot institucija mora ostati na določeni distanci do vseh njenih akterjev in udeležencev, kar pa ne izključuje predanosti, zavzetosti in vpletenosti učitelja ter drugih pedagoških delavcev za delo z učenci. To ne pomeni, da šola ni grajena po meri posameznika, da se ne poskuša prilagajati še tako drugačnim posameznikom ter novim izzivom časa. Tudi za to, da šola ne bo izgubila svoje integritete, je potrebno izobraziti starše in učence, in sicer zato, da bo sodelovanje lažje. Šola je prišla do točke, ko je potrebno tudi starše vse bolj vključevati, izobraževati ... Šola in starši bi morali biti 'zavezniki' v vzgoji otrok.

*»Učenec, ki ni imel učitelja, pleše na vsakršno muziko.«
uzbekiški pregovor*

9. UČITELJ/UČITELJICA

Učitelj je oseba, ki izvaja vzgojno izobraževalni proces. Tudi njegova vloga se s časom spreminja. V času Marije Terezije so se učiteljjevanja lotili predvsem cerkovniki in organisti, pa tudi pisarji, ki so želeli tako kaj postrani zaslužiti, poučevali pa so tudi 'falirani' študentje,

obrtniki, ki v svojem poklicu niso bili uspešni (Peček, 1998: 64). Nikakor pa ne bi mogli govoriti o spremembah v šolstvu, ne da bi pod drobnogled vzeli tudi dela učiteljev. Mnogo učiteljev je sodelovalo pri prenovi, dajali so predloge, pripombe, hodili na konference, na študijske skupine, itd.

Ideja, da bi bilo potrebno preново začeti pri učiteljih, je vredna razmisleka (Mosbrucker v Šolskih razgledih, 5. 2. 2005: 6; prav tako je podobno povedala gospa v intervjuju C). Drugače vzgojeni in naučeni učitelji, bi drugače vzgajali in izobraževali. Tudi ravnateljica je v intervjuju povedala, da bodoči učitelji sicer pridejo dobro pripravljene v šolo, vendar premalo glede na spremembe, ki so se v razredih zgodile. Manjka jim komunikacijskih spretnosti in premalo imajo pedagoškega in psihološkega znanja. Prav gotovo bi se v izobraževalnih kurikulumih za bodoče učitelje lahko našel še kakšen predmet več (na področju komunikacije, motivacije, sprememb v sodobnem času) in več praktičnih izkušenj pred vstopom v šolsko okolje. To ostaja na fakultetnih področjih, ki bodo morala iti še bolj v korak s časom, vendar pa menim, da je prenova stekla po pravilni poti. V tem procesu so se morali tudi učitelji dodatno izobraževati in pripravljati na spremembe v planu devetletne osnovne šole in na spremembe pri otrocih. Če pa bi se prenova začela od zgoraj navzdol, bi bilo potrebno prenoviti najprej delo na Pedagoški fakulteti za bodoče učitelje, dati poudarek na ravnatelje in njihovo delo, preučiti pristojnosti učencev in učiteljev, vpeljati več povezav med različnimi strokami, ministrstvi in različnimi pristojnimi službami.

Z devetletko se dviguje kakovost slovenskemu izobraževanju. Da bo to res tako, se mora dvigniti tudi kakovost učiteljev; tistih, ki svojo prakso že imajo, in tistih, ki se za poklic učitelja šele pripravljajo. »Res je, da so na Pedagoški fakulteti počasi potekali moduli in so s tem tudi zmanjševali kriterije učiteljem. V prvi generaciji so morali učitelji imeti vse module, bilo jih je sedem. No potem, so pa to znižali na en modul oz. dva. To, po mojem mnenju ni bilo prav, vendar to pač pokaže teren. Pedagoška fakulteta tega ni zmogla in so morali to spremembo pri kadrih narediti, če so hoteli peljati. Ampak to ni nič strašnega.« (Priloga C) Marsikatera stvar se je resnično pokazala šele, ko se je devetletka začela izvajati, vendar so učitelji tako pomemben del izobraževalnega procesa, da bi bilo take pomanjkljivosti potrebno predvideti. Učitelji, še posebej bodoči, potrebujejo pred vstopom v razred več praktičnih znanj, več komunikacijskih spretnosti, več izkušenj ...

Leta 1996 je bilo ustanovljeno Tematsko omrežje o izobraževanju učiteljev v Evropi (*TNTEE*). Cilj tega delovanja je med učitelji okrepiti tako sposobnost zavedanja problemov, kot tudi sposobnost za njihovo reševanje, s tem pa bi pripomogli h kakovostnemu izobraževanju učiteljev, to pa bi vodilo v kakovostno vzgojo, izobraževanje in usposabljanje (Zelena knjiga, 2001: 16).

Pomembna stvar, ki se jo današnji učitelji zavedajo, je, da njihovo fakultetno pridobljeno znanje ne bo zadoščalo v nedogled. V svetu tako naglih sprememb se bodo tudi oni (ne le učenci) morali nenehno izobraževati, da bodo lahko zadostili potrebam v razredu.

Naloga današnjih učiteljev ni lahka. Poskrbeti morajo za kakovostno izvedbo učne ure ter hkrati zadostiti zunanjim kriterijem. Tako mora biti učitelj *dinamičen, fleksibilen, zanimiv, korekten*, upoštevati mora *individualnosti* v svojih učencih, vzbuditi v njih *zainteresiranost* ...

Učenci so zbrani z vseh vetrov, iz različnih verskih, družbenih ozadji ter imajo različne vedenjske težave. Učitelj je tisti, ki mora učiti tako, da ne zaničuje in zanemarja nikogar. Ravnateljica je v intervjuju povedala, da si otroci želijo prijazno strogih, predvsem pa pravičnih učiteljev. Konec je z avtoritativnimi 'ex chatetra' učitelji, vendar mislim, da bi bilo v učilnice zopet dobro uvesti malo več discipline in poslušnosti.

Učitelj mora učence tudi *motivirati* za samo učenje. Svoje delo mora znati tudi presoditi in *oceniti (samoevalvacija)*. Ne sme pa biti pri evalvaciji preveč ali premalo kritičen, saj oboje zavira pravo napredovanje v kakovosti poučevanja. Šele nekdo, ki je sposoben opazovati, kritizirati, popravljati, pohvaliti sebe, lahko to korektno in pravilno dela tudi pri drugih.

Dober učitelj je danes najboljši *kreator*, in sicer kreator idej, ki v kaotičnem okolju vzpostaviti red in pripraviti učence do poslušanja, učenja in zanimanja. Če je bila nekoč šola edina institucija, kjer se je podeljevalo znanje in se je le-to prenehalo s končanjem šolanja, je situacija danes drugačna. Izobraževanje se ne konča z dnem, ko učenci zapustijo šolo. Ekonomski, tržni in informacijski sistemi omogočajo posamezniku, da se izobražuje celo življenje. Učiteljevo delo ni torej samo naučiti, temveč predvsem naučiti, kako se učiti in naučiti razmišljati, ustvarjati svoje ideje, svoje poglede na svet. Njegova avtoriteta izhaja ravno iz te sposobnosti. Časi, ko je očetova moč in očetova trda roka in z njo vse pravice

prešla na učitelja, so mimo.

Cilj je izrednega pomena. Ko nekdo ve, zakaj in čemu nekaj dela, potem lahko to dela boljše in lažje. Kopičenje snovi v šoli kmalu pripelje do točke, ko se učenci (upravičeno) začnejo spraševati, čemu bodo določeno snov in znanje v življenju sploh potrebovali. Odgovori tipa 'vse enkrat prav pride', so ravno tako nekoristni, kot snov, ki se jo uči le zaradi snovi same. Snov je potrebno ozaveščati na vsakem koraku, jo delati življenjsko, ne le zanimivo, tudi pomembno.

Učitelj mora biti *dosleden*, *objektiven* in *pravičen*, do sebe in do učencev. Predvsem pravičnost in doslednost sta za reševanje disciplinskih problemov izjemnega pomena. Če se učitelj ne drži povedanega, če nenehno spreminja pravila oz. jih krši, mu učenci ne bodo verjeli niti mu ne bodo zaupali. Tako kot ima demokracija pravila v širšem družbenem prostoru, jih mora imeti tudi v razredu, kot npr. skupek pravil, obveznosti, pravic, določene rutine ter razumevanje zakaj tako, vseh udeležencev šolskega procesa. **Pravila** morajo biti jasno nakazana, z njimi pa jasne nagrade in kazni. Kazen v disciplini ni nujno nekaj slabega in morda so kazni v šolskem sistemu preveč formalne, rigidne in neučinkovite. Tudi kazen bi morala biti bolj individualno določena, kajti tudi v vsakdanjem življenju je tako, da pet tisoč tolarjev kazni nekateri sploh ne občutijo, drugim pa to pomeni zelo veliko.

Veliko poudarka je bilo namenjenega spremembi organizacije, kurikula, itd., odločno premalo pa osebam v pedagoškem procesu. Seveda se morajo s spremembo organizacije in pedagoških zadev, spreminjati tudi udeleženci tega procesa, a to ni dovolj. Na tem mestu bi snovalci in zakonodajalci morali bolj upoštevati širše družbene spremembe v mikro svetovih. Učitelji se morajo neprestano zavedati sebe kot učitelje in se spreminjati na boljše ter v pozitivni luči.

10. SKLEP

Za šolsko področje je utopično pričakovati, da bo ugajalo vsem, da bodo vsi zadovoljni. Sem sodi tudi nedavna slovenska šolska reforma. Pomembno je, da so osnove postavljene tako, da je to področje pravično odprto in dostopno za vse ter strpno do vseh.

Reforma bo 'nikoli dokončan proces'. Ravno zaradi tega je pomembno, da je narejena po določenih pravilih, zaradi katerih bo lahko preživela določeno obdobje. Prepogoste velike spremembe na pedagoškem področju niso zaželene, zato mora imeti dobro osnovo, dobre temelje, da bodo spremembe, ki se bodo dogajale, lahko opravljale svojo funkcijo.

V diplomskem delu se odražajo trije segmenti. En je prebrana pomembna literatura, ki se direktno veže na tematiko, drug so intervjuji, ki dajejo nek vpogled v realno situacijo, konkretne predloge, pripombe in mnenja ljudi, ki delajo na tem področju, tretji pa pridobljene izkušnje na podlagi nekajletnega dela s predšolskimi in osnovnošolskimi otroki.

Na preizkušnji so bila štiri vprašanja, ki so se mi zdela pomembna pri odkrivanju šolskega področja. Odgovori na vprašanja niso dokončni in tudi niso edini in pravi odgovori za vsakogar. So pa vprašanja tista, ki bi si jih moral zastaviti marsikdo v procesu izobraževanja, ne glede na to kako je vpleten v dano tematiko.

Kako kakovostno je bila pripravljena nova devetletna osnovna šola? Šolska reforma je bila izvedena, je zaživela, kar pomeni, da vse le ni bilo tako slabo. Mnogo udeležencev se je na spremembe navadilo, so jih sprejeli. Reforma ima dobro izhodišče, kljub pomanjkljivostim, da bo preživela še nekaj sprememb in pretresov. Nujno pa je njeno nadgrajevanje, stalno izboljševanje, razmišljanje o prihodnosti in razmišljanje o vseh njenih udeležencih. Nujno je, da akterji, ki jo spreminjajo, ne delajo preneaglih ukrepov. Tudi če je reforma dovolj stabilna za nadgrajevanja, jo je z nespametnim delom lahko na hitro porušiti.

Devetletka je bila plod mnogih akterjev. Potrebno je biti pozoren tudi na različna pričakovanja in različne poglede na devetletko, saj ministrstvo in različni zavodi nanjo gledajo s svojega stališča, učitelji, učenci, starši ter javnost s svojega. Šolsko področje je celota, sestavljena kot domine, zato je potrebno paziti na vse njegove dele. Na dele, ki

sestavljajo celoto.

Pomanjkljivosti so vseeno bile. Nekatere so se odpravljale sproti, nekatere se niso in so problem še danes, nekatere pa niso bile dovolj slišane že na samem začetku. Za nadaljnji razvoj slovenskega šolstva je nedvomno nujno potrebno neprestano izboljševanje tega področja, neprestano izobraževanje učiteljev, staršev in učencev.

Kako kakovostni so temelji, da bodo zdržali naslednje generacije in naslednje politične izmenjave? Ravno v času prenove smo bili priče zamenjave politične oblasti. Zgodile so se določene dokaj nagle spremembe, ki so bile predmet obravnave in razmisleka. Morda so bile prehitre, morda premalo strokovno podprte. Prenovljena osnovna šola pa kljub temu nadaljuje svojo pot. Ne bi mogli trditi, da je bila tako dobro zasnovana, da je ne bi mogli zrušiti, a je bila narejena tako dobro, da jo lahko nasledniki nadgrajujejo, izboljšujejo in spreminjajo.

Kaj je tisto, kar je in bo še potrebno predvsem spremeniti, da bo šolski sistem v Sloveniji zaživel v resnici in ne le na papirju? Predvsem bo potrebno izobraziti učitelje, da bo njihovo delo v razredu zares kakovostno. Stari kadri s starim načinom dela ne morejo in ne bodo zmogli tempa sprememb. Potrebni so dobro izobraženi učitelji, ki lahko sledijo spremembam, ki lahko učeče tako izobražujejo, kot tudi vzgajajo, dobri pedagoški delavci tudi z evropskimi izkušnjami in izkušnjami njihovih evropskih kolegov. Potrebno jim bo dati tudi več pomoči in moči ter pristojnosti pri reševanju disciplinskih težav. Prav tako bo potrebno nadgrajevati in spreminjati vsebine in načine dela.

Šolskemu področju bo potrebno dati večjo perspektivo, da bodo naučene vsebine, naučene in vzgajane vrednote, pogledi na svet, odgovornost kasneje zaživel tudi v praksi pri vsakem posamezniku. Zaradi dveh stvari bo potrebna večja vključenost staršev. Ko bosta šolska in starševska vzgoja sodelovali, bodo pridobili vsi. Starši pri pomoči in nasvetih, šola pa pri pomoči in podpori. Prav tako bodo morale na pomembnosti dobivati vrednote. Odprt sistem vrednot, ki bo spoštoval in sprejemal različnosti in bo učil za življenje.

Če spremembe v šolstvu ne smejo potekati prehitro, še ne pomeni, da mora vse potekati s polžjo hitrostjo. Še vedno je velika težava financiranje. Precej težav, ki bi jih lahko odpravili,

a jih ne, obstaja ravno zaradi pomanjkanja denarja. Preveč je prepuščeno iznajdljivosti ravnateljev in dobri volji lokalnih skupnosti. Res je, da šolsko področje vsaj na kratek rok ni dobičkonosno z ekonomskega vidika, vendar to ne sme biti razlog, da država ne vlaga dovolj finančnih sredstev. V šolstvu pa je tudi še vedno preveč politike, ki premalo upošteva nasvete stroke.

Kakšno mesto v družbi ima in bo še imela nova prenovljena devetletna osnovna šola, kaj je tisto bistveno, kar mora osnovna šola v današnji družbi biti? Šola ima v času, ki dopušča največ dvomov o pomembnosti in nujnosti šole vsakega posameznika, velike težave. Morda bo izgubljala na primatu podajanja faktografskega znanja, a se ji odpirajo nove priložnosti, ki jih ne sme izpustiti. Lahko si privoščiti in vzgaja strpne, razmišljujoče, aktivne, zavestne, vesele, mirne, poštene ljudi. Lahko uči prijateljstvo. Lahko uči kako se učiti, kako poiskati znanje ter tega koristno uporabiti. Lahko uči veselje do življenja, ne more pa učiti enega in edinega pravega vedenja ali mnenja, vendar lahko uči strpnosti in sprejemanja različnih mnenj in različnih ljudi. Lahko uči biti. Naj ne bo institucija, potisnjena v kot proti ostalim pomembnim ekonomsko-gospodarsko-militarnim dejavnikom.

Mnogi avtorji poudarjajo, da šola ne sme biti nevtralna. Izobraževanje je vse pomembnejši dejavnik v razvoju ne le posameznika temveč posledično celotne družbe. In ne izobraževanje kot golo sprejemanje podatkov temveč kot razumevanje dogajanja okoli sebe. Še vedno je prevečkrat polje družbenega nerazumevanja. Razumevanje in aktivno sodelovanje pa skrbita za boljšo sedanost in prihodnost vseh.

Šola naj bo s svojim izobraževalno-vzgojnim področjem konkurenčna. Naj bo pomembna, naj ima glas, možnost odločanja, naj ima moč. Že sedaj nosi ogromno in pomembno nalogo, a se do nje obnašamo pokroviteljsko in ignorantsko. Naj bo šola prostor življenja. Naj bo vidna in slišana. Naj dela pozitivne spremembe.

11. LITERATURA

Monografske publikacije

1. (1995) *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS*, (1995): Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
2. Delors, Jacques (ur.) (1996): *Učenje: skriti zaklad. Poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za 21. stoletje: pripravljeno za Unesco*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
3. Döbert, Hans & Geißler, Gert (2001): *Šolska avtonomija v Evropi*. Družina; Celje: Mohorjeva. Ljubljana.
4. Giddens, Anthony (1999): *Runaway world*. London: Profile Books Ltd.
5. Guček, Tinkara (2001). *Poučevanje in učenje za novo stoletje*. Ljubljana: FDV.
6. Haček, Miro & Zajc, Drago (ur.) (2005): *Slovenija v EU: zmožnosti in priložnosti*. Ljubljana: FDV.
7. Hafner, Roman (2001): *Vzgoja kot izziv..* Ljubljana: FDV.
8. Klemenčič, Silvestra (2003): *Ravnateljstvo kot izziv (poklicanost), ravnateljstvo na osnovnih šolah v Sloveniji*. Ljubljana: FDV.
9. Kodelja, Zdenko (1995): *Objekt vzgoje*. Ljubljana: Krtina.
10. Kosovel, Ivan (1990): *Vzgoja proti izobraževanju*. Ljubljana: SDRŠP.
11. Kunaver, Dušica (1992): *Mlademu učitelju na pot*. Ljubljana: ZRSŠŠ.
12. Ličen, Erika (2002): *Moški in ženske v učiteljskem poklicu*. Ljubljana: FDV.
13. Lipužič, Boris (1995): *Izobraževanje kot razvojni dejavnik*. Nova Gorica: Educa.
14. Lipužič, Boris (1996): *Izobraževanje na razpotju*. Ljubljana: Modrijan.
15. Lipužič, Boris (1999): *Izobraževanje v zankah globalizacije*. Ljubljana: ZRSŠŠ.
16. Logar, Magda, (et.al.) (1999): *Šolstvo v Kočaniji*. OŠ Podgora, Kuteževo.
17. Miller, Karen (1996): *Otrok v stiski*. Ljubljana: Educy.
18. Njegova Svetost dalajlama (2000): *Etika za novo tisočletje*. Tržič: Učila.
19. Panek, Jaroslav (1994): *Jan Amos Komensky*. Ljubljana: Educa.
20. Pavitra, P.B. Saint-Hilaire (2002): *Šolanje in cilj človeškega življenja*. Ljubljana: Didakta.
21. Peček, Mojca (1998): *Avtonomnost učiteljev nekdanj in sedaj*. Ljubljana: ZPS.

22. Pivac, Josip (1995): *Šola v svetu sprememb*. Nova Gorica: Educa.
23. Požarnik Marentič, Barica (2000): *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
24. Pšunder, Mateja (2004): *Disciplina v sodobni šoli*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
25. Sodobna pedagogika, 4/1999. *Evalvacija šolske prenove*. Ljubljana: ZDPDS.
26. Sodobna pedagogika, 5/2001. *Vzgojna funkcija šole*. Ljubljana: ZDPDS.
27. Sodobna pedagogika, 4/2000. *Kakovost v vzgoji in izobraževanju*. Str.: 8–123. Ljubljana: ZDPDS.
28. Sodobna pedagogika, 1/2000. *Vzgoja v javni šoli*. Ljubljana: ZDPDS.
29. Sodobna pedagogika, 1/2002. *Ravnatelj in šolska avtonomija*. Ljubljana: ZDPDS.
30. Sodobna pedagogika, 4/2003. *Pravice in pravičnosti v izobraževanju*. Ljubljana: ZDPDS.
31. Sodobna pedagogika, 3/2004. *Družina in šola*. Str.: 6-115. Ljubljana: ZDPDS.
32. Svetina, Janez (1990): *Slovenska šola za novo tisočletje*. Radovljica: Didakta.
33. Šimec, Maja (2004): *Uvajanje devetletne osnovne šole – študija primera*. Ljubljana: FDV.
34. *Šola v Teoriji*. ČKZ, XXI; (1993): št. 160-161, Ljubljana.
35. Šoro, Majda (2002). *Kakovost v izobraževanju: marketinški pristop*. Ljubljana: FDV.
36. *Zelena knjiga o izobraževanju učiteljev v Evropi*, (2001). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
37. Toš, Niko & Karl H., Muller (ur.) (2005). *Political Faces of Slovenia*. Ljubljana: Present.
38. Toš, Niko (ur.) (2005). *Paberkovanje po vrednotah*. Ljubljana: FDV.

Internetni viri:

39. Gaber, Slavko: *Lahkotnost presoj in dileme devetletke*. Sobotna priloga, 21.02.2004. www.delo.si
40. Pajk, Milan: *Gremo v šolo*. Sobotna priloga, 28.08.2004. www.delo.si
41. Čakš, Aleš: *Na šolah, kjer je vse urejeno, na hodnikih pa rože, je nekaj narobe*. Sobotna priloga, 16.10.2004. www.delo.si
42. Čakš, Aleš: *Šolska politika ni razredni boj, a minister se vede kot tovariš Zver*. Sobotna priloga, 21.05.2005. www.delo.si

43. www.solskirazgledi.si

44. www.zrssi.si (Vsebinska in organizacijska vprašanja)

Članki:

45. Ambrož, Matjaž (2005): *Družabnost – nova evropska zvezda*. Dnevnik, št. 169, 24.6.2005. Str. 43.
46. Blaznik Cvetko, Tanja (2005): *V rokah politike* Šolski razgledi, št. 10, 21.5.2005. Str. 5. Ljubljana.
47. Dnevnik, 14.6.2005, št. 160. Str. 4. *(Pre)kritični ravnatelji jezijo šolskega ministra*.
48. Drole, Petra (2005): *Nacionalni preizkusi znanja osnovnošolcev v parlamentu*. Dnevnik, št. 132, 17.5.2005. Str. 4.
49. Drole, Petra (2005): *Ekstercev v tretjem razredu ne bo več*. Dnevnik, št. 133, 18.5.2005. Str. 3.
50. Drole, Petra (2005): *Za vpis v srednjo šolo naj bi šteli tudi vzgojni predmeti*. Dnevnik, št. 134, 19.5.2005. Str. 4.
51. Drole, Petra (2005): *Stroka: ministrstvo naj popravi vpisna merila*. Dnevnik, št. 135, 19.5.2005. Str. 2.
52. Klenovšek, Barbka (2005): *Razpeti med vrednotami*. Šolski razgledi, št. 6, 19.3.2005. Str. 12.
53. Marussig, Jurij (2005): *Ko se otroci ne bodo več igrali*. Dnevnik, 17.1.2005, Ljubljana
54. Šuler, Tatjana (2005): *Kje je meja*. Šolski razgledi, št. 6, 19.3.2005. Ljubljana. Str. 13.
55. Mosbrucker, Mojmir (2005): *Fasadsa demokracije*. Šolski razgledi, št. 3, 5.2.2005. Str. 6.
56. Zupan, Mojca (2005): *Oh, te ocene*. Šolski razgledi, št. 3, 5.2.2005.
57. Zupan, Mojca (2005): *Od pritiskov do korupcije*. Šolski razgledi, št. 10, 21.5.2005. Str. 3.

PRILOGA A

INTERVJU Z RAVNATELJICO

Na začetku moram priznati, da sem bila presenečena, ko sem prebrala diplomsko delo Erike Ličen o njenem intervjuju z ravnateljem. O tem, kako je bil nezainteresiran in nekako ležeren pri odgovarjanju na vprašanja. Moram priznati, da je bil moj intervju z ravnateljico pravo nasprotje. Kako polna življenja, mnenj, idej in predlogov je bila. Bili sva dogovorjeni za nekako pol ure dolg intervju, ki sva ga podaljšali za skoraj eno uro. Tako, da niti nisem zapisala vsega o čemer sva se pogovarjali. Sem pa pomislila, da je taka oseba v pedagoškem procesu gotovo zgled za kakovostno delo z mladimi.

Koliko časa že opravljate funkcijo ravnateljice?

ZP: Sedem let.

Kakšno je, po vaši oceni, splošno vzdušje na vaši šoli?

ZP: Jaz bi ocenila, da so odnosi na šoli dobri, generalno gledano. Seveda imamo tudi probleme. Imamo svojo vizijo, ki smo jo sestavljali skupaj z učenci, starši in učitelji oz. celoten šolski kolektiv. To je bil projekt skozi celotno šolsko leto, ko smo se sestajali in razpravljali o vrednotah, ki so nam vsem enake. Za katere se zavzemamo in bi radi, da se v to smer razvija naša šola. V tej viziji je zapisano tisto, k čemur stremimo.

V njej je zapisano, da v našem hramu znanja, mi smo šolo poimenovali hram znanja, nabiramo znanja za prihodnost. Na prvem mestu je torej šola ustanova, v kateri si nabiramo znanje. Potem so pa sami učenci, ko smo razpravljali, rekli, da si želijo prijazno strogih učiteljev. 'Nam s spodbudo pomagajo k osebemu razvoju.' Učenci pričakujejo, da bodo učitelji prijazni,..., po drugi strani pa pričakujejo, da si strog, pravičen, da držiš red in si objektiven do vseh učencev enako.

Potem, trudimo se za svoj uspeh, smo strpni, pošteni in spoštujemo druge, kar pomeni, da moramo v odnose vnesti svoj trud. Vizija je napisana z očmi učenca, vendar sem vključujemo tudi starše in učitelje. Trud učitelja, ki podaja znanje in trud učenca samega, ki mora tudi vlagati, da se nekaj nauči. Potem je tu tudi strpnost, da smo strpni drug do drugega, da smo strpni do drugačnih. Pošteni, to je učencem zelo pomembno in pa da spoštujemo druge. Drugačnost je dovoljena, ampak do te mere, da ti s svojo drugačnostjo ne ogrožaš drugih. Obojestransko spoštovanje. Od staršev pričakujemo, da nam skupaj z učitelji zaupajo in stojijo ob strani. Ta stavek je nastajal v povezavi s starši, šele oboji skupaj lahko vzgajamo učence in jim dajemo popotnico za prihodnost. Tudi starši so rekli, da brez sodelovanja z učitelji ne moremo doseči napredka. Skupaj z učitelji starši stojijo ob strani in zaupajo učencem. Učencem zelo veliko pomeni, da lahko nekomu zaupajo, ni pomembno ali je to doma ali na šoli. Ni to vedno razrednik, lahko je tudi svetovalni delavec, učencem je važno, da jih nekdo posluša.

Počutimo se varno, kadar nam je dovoljeno popraviti napake. To je tudi zelo pomemben moment v gradnji odnosov. Ko napaka ne pomeni, da je sedaj konec sveta, da si zanič, ampak,

da vsi delamo napake in nam je vsem dovoljeno napake popraviti. Seveda je predpogoj, da napako priznaš, 'tole sem pa res naredil narobe'. In ko mi je to dovoljeno, se počutim varno, da me ne bodo obsojali oz. da se ne bom sam obsojal za vsako napako.

Naš hram znanja naj bo tudi hram smeha, dobre volje in uspehov. V življenju je pomembno, da si lahko sproščen v medsebojnih odnosih. Imamo tudi zabavne stvari na šoli, ni vse samo resno, tudi to pripomore, da smo uspešnejši, tako učitelji, kot učenci.

To vizijo smo tako sestavili in sedaj stremimo k temu. To je seveda ideal, to ni stanje, k temu stremimo. Na kakšen način? Na takšen, da zelo veliko gradimo na medsebojnih pogovorih. Torej, če pride do kakšnega nasilja, nereda, in prihaja, ali do kakšne kršitve, je postopek znan vsem. Najprej z učencem težavo rešuje učitelj, če je hudo, tudi med samo uro stopi z njim ven, zapre vrata in se pogovorita, kaj je narobe, zakaj ne moreš delati, meni je onemogočeno delo v razredu, učenci ne morejo delati, kaj se bomo zmenili. Potem, če to ne pomaga, se vključi učitelj razrednik in se pogovorijo, kje je problem, kako bomo to rešili. In če je potrebno, se že v tisti fazi pokliče starše in jih prosi za pomoč pri reševanju problema. Naslednja faza je pomoč svetovalne delavke. Sodelujejo skupaj in ugotovijo ali bo morda potrebno še individualno delo, za kar morajo starši dati dovoljenje. To so taki rahlo terapevtski pogovori. Če tudi to ni uspešno, sem zraven poklicana še jaz in rešujemo težavo še na tej stopnji z vsemi sodelujočimi. Seveda pride potem tudi do kazni, če vse prej naštetu ne zaleže. Kazni pa so zapisane po pravilniku o pravicah in dolžnostih učencev. Pred izrekom kazni pa naredimo vse, kar sem prej naštetla.

Medsebojni odnosi so zelo pomembni tudi med učitelji, torej v samem kolektivu. Tudi tu si želimo, da prihaja najprej do pogovora, tudi med učitelji lahko prihaja do konfliktov. Je pa v našem kolektivu veliko medsebojnega zaupanja. Mi smo imeli že pred leti predavanje na področju medsebojne komunikacije. Sedaj razvijamo projekt na temo razvijanja samospoštovanja in pozitivne samopodobe. To ni samo projekt, ki bi dvigoval samozavest le pri učencih temveč tudi pri učiteljih, torej delujemo na obeh smereh. Imamo različne delavnice, seminarje in izobraževanja. Veliko damo na to, da se družimo med seboj tudi izven delovnega časa: praznujemo rojstne dneve, gremo v gledališče, na skupne ekskurzije, ki so tudi sprostitvene narave ... Gradimo na dobrem počutju ljudi. Zelo pomembno je, da ljudje delajo v timih npr.: za nivojski pouk, kjer učitelji načrtujejo skupaj ... Potem je tim, ki dela na projektu zdrave šole In te povezave ljudi med seboj družijo.

Ste tekom let pri učencih opazili kakšne spremembe, na ravni obnašanja, odnosov ...?

ZP: Zelo se spreminja in to na slabše. Ta hiter način življenja, v katerega smo vsi padli, se na otrocih zelo pozna. Starši imajo manj časa za otroke, manj so doma. Na otrocih se to pozna tako, da postajajo vse bolj nervozni, predvsem postajajo vse bolj zahtevni in to v tem smislu, da vse bolj vedo, kaj so njihove pravice in jih zahtevajo. Te zahteve pa niso vedno upravičene. Vedo tudi, kaj so dolžnosti, samo jih potisnejo nazaj. Manjka enakovrednost; to so moje dolžnosti, jaz jih izpolnjujem in to so moje pravice. Vedno več samo pravic, dolžnosti pa ne. Pozna se tudi na starših. Ti nimajo časa in pravijo, dajte vi, vi ga naučite. Vtikajo pa se v stvari na katere se ne spoznajo. Nekateri se počutijo malo nemočne, pa zahtevajo to od šole. Potem pa še sprašujejo, zakaj to, zakaj mora moj otrok delati še domače naloge, 'mi mu nimamo časa pomagati'. Vemo pa, da šole brez domače naloge ni. Tako, da iz ene in iz druge strani so zelo hudi pritiski. Učenci so bolj nervozni, doma so manj s starši, starši jim postavljajo manj meja, jim pa nudijo veliko materialnih dobrin. Starši svojo odsotnost in nemoč kompenzirajo s tem, da otroku nudijo materialne dobrine. Premalo postavljajo meje, če pa jih že, jih potem ni doma, da bi to nadzorovali. Ni več doslednosti pri vzgoji kot je to bilo svoje čase. To se sedaj vnaša v šolo tako; da ko v šoli ne dobijo vsega kar tako, postajajo

nervozni, tudi nasilni. Potem hitro pride do tega, da koga udarijo, da govorijo psovke, to so take psovke, da jih ne bi niti omenjala. So nesramni eden do drugega. Izstopajo pa eni učenci, ki so prav nasilni, to so že socialno problematične družine. In kar doživljajo doma, prenašajo potem na druge v šoli. Ponavljajo vzorec. Zato je nasilja več kot ga je bilo včasih in tolerantnosti manj.

Nestrpni so, ne znajo več potrpeti, kar hočejo, hočejo takoj in če ne dobi 'popeni', ali udari bližnjega, ali pa mu vzame. Tudi to se povečuje, jemljejo tisti, ki nimajo, predvsem mobilni telefoni so na udaru. Za vse to, mi pravijo iz Ljubljane, 'ah pri vas ni še nič'. Ampak vse prihaja. Otroci so zelo drugačni. Zelo težko jih je motivirati za delo. Vse imajo; tv, računalniki, internet. Tam je za njih sedaj vse privlačno in motivirati ga potem v šoli za eno resno delo je izjemno težko. Gremo na ekskurzijo in jim je vse brez veze, muzej gledat, ja to je največja bedarija in že ne veš več kaj, ker enostavno je drugega toliko. Kaj češ potem v razredu čarati. Snov je taka, učitelji se že trudijo, da jo naredijo privlačno, učbeniki so pisani, tehnika je vsa v razredih, imamo računalniško učilnico, ampak ... Več daš, več hočejo. Motivirati jih, da bodo nekaj z zanimanjem spremljali je izjemno težko.

Tudi v odnosih do učiteljev se je stanje poslabšalo. Zato, ker vidijo, da smo v določenih primerih nemočni, ker ko učenec vedenjsko pride tako daleč, da bi ga lahko vrgli iz šole, tega ne smemo. Lahko ga le prešolamo, pa še to le, če privolijo starši. In vsi vedo, da je končna faza meja, ko mi ne moremo nič. Ko jim napišeš vzgojni ukrep, to za nekatere učence ne pomeni nič. Starši podpišejo, vrnejo nazaj in gremo dalje. V določenih primerih smo postavljeni v položaj, ko ne vidimo izhoda. Učenci postajajo nesramni do učiteljev. Kaj se s puncami dogaja, ne vem, ampak so izpadle kot vedenjsko zelo problematične. Včasih ni bilo toliko tega. So posamezniki, ki nimajo nobene meje, so nesramni, jezikajo, motijo pouk.

Kaj pa spremembe pri učiteljih?

ZP: Šole, ki poučujejo učitelje gredo premalo v korak s spremembami, ki se dogajajo v oš. Ne rečem, da pridejo slabo pripravljene, tega ne morem trditi. Premalo so pa pripravljene na spremembe, predvsem na didaktično metodičnem področju, torej novi pristopi k poučevanju. Ponavljam, niso slabo opremljene, ampak premalo glede na spremembe. Predvsem imajo premalo pedagoškega in psihološkega znanja. Niso pripravljene na to, kar jih tukaj čaka. Niso pripravljene, da se je odnos tako zelo spremenil. Učencev in staršev. Psihološka priprava bi morala biti boljša, samo poznavanje razvojne problematike otrok.

Potem komunikacija, tu bi morale izobraževalne ustanove veliko narediti. Torej, kako se pogovarjati, na kakšen način graditi odnose z učenci, sodelavci in s starši. Tu bi si želeli, da bi bili določeni predmeti, ki bi morali biti na novo vključeni v predmetnik, ker je tu veliko težav. Mladi učitelji, ki pridejo v razred so na začetku izgubljeni. Postavljajo se na noge, gradijo svojo avtoriteto, pa ne samo z znanjem. Strokovno znanje že imajo, premalo pa je zastopana motivacija, načini motivacije. To vse pa ravno zaradi problemov o katerih sem že prej govorila.

Pa da ne pozabim učencev s posebnimi potrebami. Ti so sedaj vključeni v osnovno šolo in moramo znati delati z njimi. Učitelji niso usposobljeni, niti ti, ki imajo že po petindvajset let delovne dobe niso usposobljeni za delo z učenci s posebnimi potrebami. Določena izobraževanja sedaj so na razpolago, ampak ne morejo vsi učitelji iti na ta izobraževanja, že zaradi financ in organizacije. Izobraževanja tudi ne morejo nadomestiti vsega, kar bi ti učenci potrebovali. Na tem področju še dosti manjka mladim učiteljem in v izobraževalnih ustanovah niso začeli še nič delati na tem.

Ti učenci sicer dobivajo tudi individualne ure pomoči ali z učiteljem ali pa z defektologom, ti imajo to znanje. Tu pa zopet nastopi problem zaposlovanja dodatnega kadra.

Kaj se je z uvedbo devetletne osnovne šole najbolj spremenilo?

ZP: Zelo se je spremenila organizacija. V prvem triletju mora biti skozi vse razrede ista učiteljica in v prvem še vzgojiteljica, če je več kot petnajst otrok. In pa nacionalni preizkusi znanja, ter opisno ocenjevanje. Moram reči, da smo mi že prej opisno ocenjevali, projektno, tako da prakso tu že imamo. Gre za bolj individualni pristop. Učenci so različni, eni prej osvojijo snov, drugi rabijo več časa. Učitelj tako ne bo silil učenca, da mora v prvem razredu znati neko snov za vsako ceno, če mu še ne gre, bo pa drugo leto. Ampak do konca tretjega razreda mora znati pisati, računati ... do določene faze.

Drugo triletje je prehodno. Ocenjuje se opisno in tudi že številčno. Angleščina se je tudi premaknila za eno leto navzdol.

Za zadnje triletje je največ organizacijskih sprememb. Najprej so tu izbirni predmeti, ki si jih učenci izberejo in so združeni iz različnih oddelkov od sedmega do devetega razreda. Organizacijska težava je tu, da so učenci iz treh letnikov in različnih oddelkov, to pomeni, da morajo vsi končati pouk, da se lahko zberejo pri tem predmetu. To je sedma ura ali še kasneje. Otroci tako odhajajo domov tudi ob pol treh. Ali pa predura ob sedmih.

Druga velika organizacijska sprememba je nivojski pouk. V skupine so združeni učenci iz vseh oddelkov enega letnika, prvi in drugi nivo sta manjši skupini, srednji nivo pa zavzame največ učencev in sta ponavadi potrebna dva učitelja in dve skupini. To so skupine s katerimi ne moreš početi nič drugega, kot samo to. In to mora biti istočasno na urniku in potrebni so štirje učitelji tega predmeta. Kaj se zgodi, če en učitelj manjka? Te skupine ne more učiti nek drug učitelj, ker so učenci pomešani. Skratka, organizacijsko je to izjemno zahtevno.

Tu so še nacionalni preizkusi znanja. Po tretjem triletju sta dva obvezna in en izbirni predmet. Tega naj bi sedaj po novem vsako leto izbral minister, vendar to še ni potrjeno. Prej je bilo tako, da je bil ta preizkus obvezen za vse učence, vplival je na oceno v spričevalu in vplival na vpis v srednje šole. Polovico ocene je bilo učiteljeve polovica pa je pridobljena s pomočjo nacionalnega preizkusa znanja. Povprečje je bilo vpisano v spričevalo, sedaj pa naj bi bili nacionalni preizkusi le povratna informacija učencu, učitelju, staršu. Kaj bo obveljalo, bomo videli.

Tudi spremembe glede načina poučevanja so. V razredu, sedaj ko so otroci mlajši, je učni načrt tudi zares prilagojen, veliko se učijo preko igre, veliko je dela, da učenci dobijo material in sami aktivno delajo, odkrivajo in se na ta način učijo. Aktivno sodelovanje učencev. In na ta način se razvija pouk tudi naprej. Učenec, ki naj čim več dela sam, prihaja do ugotovitev in zaključkov. Učitelj pa je tisti, ki pouk usmerja in vodi delo učenca. Ni pri vseh urah vedno tako, ampak v to smer se poučevanje razvija. Veliko je eksperimentalnega dela, terenskega. Učni načrti so sedaj narejeni drugače, včasih je bila zapisana vsebina, ki jo je moral učitelj predelati, danes pa so zapisani cilji, ki naj bi jih učenci dosegli. Od učitelja je odvisno na kakšen način, to je sedaj avtonomija učitelja. Nekateri so to sprejeli dobro in se jim fino zdi, da so lahko avtonomni. Nekateri so niso gotovi in raje vidijo, da je način poučevanja predpisan.

Velika razlika je tudi v tem, da je sedaj veliko več učbenikov za posamezni predmet. Izbor je sedaj že tako širok, da je težko izbrati. Druga težava so učbeniški skladi, kjer si učenci na šoli sposodijo učbenik. Učitelj en učbenik preizkusi in ugotovi, da ni v redu in bo drugo leto potreboval drugega, kaj sedaj to pomeni za šolo in sklad? Treba je kupiti nove, to pa so zopet stroški. Je dobro, da ni samo en učbenik, ampak to je pa že malo preveč. Država je to izpustila iz rok in dala založbam. Založbe pa delajo za profit. In potem v učbeniku naslednje leto

spremenijo dva odstavka, naslovnico in rečejo nov učbenik. Tu bo morala država nekaj narediti, smo že apelirali tudi na ministra. En določen izbor učbenikov ja, ampak nekje je založbam potrebno postaviti mejo.

Se vam zdi, da je bila prenova v devetletko dovolj skrbno premišljena?

ZP: Če bi poslušali bivšega ministra Gabra, bi rekel, da je bilo dovolj časa, lahko ste vse pripombe dali, vse pregledali. Res je, saj smo se dolgo časa pripravljali, veliko predlogov, pripomb dajali. Strokovna javnost, tisti, ki so bili za in proti. Je namenil temu veliko pozornosti. Ampak izpadlo je tako, da ko enkrat začneš, so stvari malo drugačne. Obljubljeno je bilo, da ko bomo to praktično izvajali, bomo sledili temu, kje je manko, kje so pomanjkljivosti, da se bodo stvari spreminjale. Ampak do sedaj je bilo tako, da smo samo opozarjali, kje in kaj ne gre, ampak sprememb ni bilo. Lahko da bodo sedaj. Je pa problem tudi šolska sprememba. Je taka zadeva, ki je ne moreš kar naprej spreminjati. Moja ocena bi bila, da je bila mogoče premalo slišana tista strokovna javnost, ki je opozarjala na te organizacijske težave, ki so se tudi res pojavile. Nekatere šole so šle v devetletko že prej, poskusno in so dajale te iste pripombe, ki jih imamo mi danes. No, mi smo predvidevali, da ko bo leto 2003/04, ko gremo vsi v to, da bodo te poskusne šole slišane. In da bodo spremembe narejene. Da bo potem lažje. No, to se ni zgodilo. Velik problem je, to pa je bilo res slabo pripravljeno, finančna stran. Namreč, za izvajanje devetletne šole potrebuješ ogromno novih materialnih sredstev. Učilnica za prvi razred mora biti opremljena povsem na novo. Nove pripomočke, če hočemo, da bodo učenci aktivno sodelovali, televizija, video, sedaj že dvd, pa lcd projektorje. Na šoli je sedaj samo en, z enim pa res lahko veliko naredimo. Ampak finančnih sredstev za to ni pa nikjer. In država je to prenesla na občino, ker osnovna sredstva šolam pokriva občina. In kje naj vzamejo? Za nivojski pouk naenkrat rabimo več prostorov, več učiteljev. In sedaj naj šole kar prizidke zidajo. Kje ima občina denar še za to? Tudi glede učiteljev ni bilo dobro premišljeno, mi smo morali zaposliti nove učitelje za nivojski pouk, nove defektologe za učence s posebnimi potrebami. Država na to ni bila pripravljena, niso predvideli, kaj pomeni taka sprememba. Finančno bi morali veliko bolj ovrednotiti situacijo. Ali pa novi izbirni predmeti. Za vsak nov predmet potrebujemo material, učitelja, prostor.

Kakšne mehanizme za nadzorovanje učiteljev uporabljate?

ZP: Prve so hospitacije. Na vsakem začetku leta naredim načrt, pri katerih učiteljih bom izvajala hospitacije, učitelji to vedo. Pridem v razred, opazujem uro, kako jo pelje. Po tem pa imava individualen pogovor, na katerem analizirava uro, pogovoriva se o njegovi/njeni letni učni pripravi. Kako ima to razporejeno po urah. Pogledava priprave pri interesnih dejavnostih. Pogledam, kako je urejen dnevnik, kako ocenjuje, kriterije pravila za ocenjevanje. Pogledam redovalnico, ocene, pogovor o učencih. Vsako leto pregledam nekaj učiteljev.

Drugo je, če kaj opazim, slišim pokličem učitelja in se pogovoriva. Ali če je kakšna pritožba, potem to rešujemo tudi z ostalimi vpletenimi.

Starši včasih pridejo k meni, ker imajo neko težavo z učiteljem. Jaz vedno najprej vprašam, ali so se pogovorili z učiteljem. Težave je potrebno reševati vedno v izvoru. Ponavadi gre le za nesporazum. Če je pa kaj hujšega, se vpletem tudi jaz.

Ste že kdaj odpustili učitelja/ico?

ZP: Nisem, sem pa imela z dvema učiteljema malo težav. Nista vodila pouka na ustreznih ravni. Imela sta neprimeren odnos do učencev, vodila sta samo svoj prav, kot da je ta edini in tako so nastajali konflikti. Prišlo je tako, da je en učitelj sam odpovedal in se je zaposlil

drugje. Zavračali so ga učenci in starši. Drugi je bil zaposlen za določen čas, ker še ni imel ustrezne izobrazbe. Potem smo ponovili razpis, javil se je drugi učitelj in sem izbrala drugega.

Koliko vključujete starše v šolsko dogajanje?

ZP: Poleg že ustaljenih oblik dela, imamo tudi šolski sklad v katerem odboru so tudi starši. Tu iščemo sponzorje in donatorje. Vabimo jih vedno na dneve odprtih vrat, vabimo jih na izlete. Čim bolj jih skušamo vključiti in nekateri se zelo vključujejo, veliko prihajajo. Trenutno imamo predsednika v svetu staršev, ki je zelo aktiven, pomagali so oblikovati nov hišni red, vizijo. Za njih vsako leto organiziramo predavanja na različne teme, ki se tičejo otrok. Imamo tudi različne prireditve. Kot rečeno; nekateri zelo radi, nekateri pa še ko je nuja ne pridejo. Skratka, mi bi si želeli še več vpletenih staršev.

Kakšno vlogo naj bi imela šola v širše družbenem prostoru?

ZP: Glede sistemskih sprememb, bi lahko kaj spremenili. Zato tudi vse te pripombe o težavah v devetletki. Vse te pripombe in predloge posredujemo naprej. Druga stvar je okolje v katerem smo. Tu veliko sodelujemo z občino, so tudi naši financerji, če ima šola dobre materialne pogoje, se lažje posveča poučevanju. Potem je tu sodelovanje s starši, kjer moramo delovati skupaj, ker drugače ne moremo doseči napredka. Mi imamo otroka v šoli, kolikor ga imamo. Vse ostalo je doma. Ko pride s šestimi leti v šolo, je že vzgojen. Prvi dan v šoli vidimo kakšen bo. Mi lahko vzgajamo naprej; vrednote imamo enake, to smo ugotovili z vizijo, ker so vsesplošne in dobre. Če pride otrok že s težavami v prvi razred, je potrebno stopiti skupaj s starši, sami ne moremo nič. Mi lahko naredimo ne vem kaj, ko pa otrok pride domov in mu rečejo 'ah tale šola, samo težijo, zdaj moram pa s tabo v gozd listje nabrat, kaj se učiteljica izmišlja' in podobno. Torej, če je doma negativen odnos, potem smo mi praktično brez moči. Veliko torej delamo na tem, da bi spremenili odnos staršev do šole, da bi jih imeli za zaveznike. Z vsem tem delovanjem, pa mislim, da imamo vpliv na družbo. Delujemo tako na državni ravni, občinski in osebni. Ker če vzgajamo 'dobre' učence, bodo taki tudi odšli iz šole in s tem vplivali na družbo, ne le v strokovnem znanju, ampak tudi v vzgojnem in pozitivni samopodobi.

Se vam zdi, da država daje dovolj poudarka na šolstvo, dovolj dobro skrbi za šolsko področje?

ZP: Ne zdi se mi, da je šolstvo zapostavljeno. V strokovnem smislu ne. Strokovnjakov je dovolj, institucij, ki se ukvarjajo s pedagoško problematiko tudi. Večji problem vidim na finančnem področju. Sistem, kakršnega so postavili z devetletko, je bil finančno slabo zastavljen. In sedaj, ko manjka, režejo. Pritiskajo na šole. Pravijo, da naj mi pritisnemo na občine, poiščemo sponzorje. Mi pa smo izobraževalna ustanova, ne bomo sedaj prošenj za sponzorstva pisali, že tako imamo dovolj dela s poučevanjem. Preizkuse znanja naj bi ukinjali, ker ni denarja. To je narobe.

Je tudi res, da v nobeni stroki niso enotni, tudi v šolstvu ne. Tu se začne politika vmešavati, to pa ni dobro. Šola mora biti politično popolnoma nevtralna in politika se ne bi smela toliko vtikati v stroko kot se. To je slabša stran, drugače pa država za šolstvo dovolj skrbi.

Koliko časa pa vam vaše delo vzame?

ZP: To ni osem urni delavnik. Imam matično šolo vrtec in podružnice. Šeststo učencev, skoraj sto vrtčevskih otrok, devetdeset zaposlenih. To je veliko, zato tudi ne morem več poučevati, ker enostavno ni časa. Ravnatelj je danes pedagoški vodja, celotni poslovni vodja, kar zavzema vse finance, gospodarjenje z vsem in celotno upravo, zakonsko odgovornost ima.

Zakonov in pravil je malo morje. To je taka trojna funkcija, ki je skorajda nevzdržna in to ravnatelji tudi poudarjamo. Potrebovali bi pedagoškega vodjo, ki bi bil ravnatelj in direktorja, ki bi vodil poslovno, pravno in finančno delo. Jaz nisem vedela nič o finančnih in pravnih zadevah, vse sem se morala naučiti. To nam pobere preveč časa in ga potem zmanjka za pedagoško delo, kar ni prav. Vsako leto mi ostaja dopust, ker ga enostavno ne morem porabiti.

PRILOGA B

INTERVJU Z UČITELJICAMI

Predstavitev

MŠ: Učim 21 let, 14 let sem učila v Črnučah. Tako, da mi je znan utrip mestne, primestne šole. Tukaj sicer ni čisto vaško okolje, lahko bi rekla suburbano, ampak se še vedno se pozna razlika med mestom in vasjo.

KOF: Učim že šest let.

MT: Učim že trinajst let.

Kakšno se vam zdi učiteljsko delo?

MŠ: 21 let sem že v tem, pravim, da penzije ne bom dočakala, no malo se hecam. Učim prve tri razrede. To mi je izziv, mi je všeč, mi ohranja materinski nagon, ker so moji otroci že odšli. Za enkrat mi je še vedno všeč. In po 21 letih sem dobila razred, ki si ga vsak učitelj želi. So mi že 'obljubili', da ga nikoli več ne bom dobila, to se res bolj redko zgodi. Otroci so zelo pomirjeni, vodljivi, ni vzgojnih težav; to kar nam najbolj pije energijo. Imela sem tudi težke razrede, v njih se največ naučiš, medtem ko iščeš rešitve. Najpomembnejše je, da jih najprej poiščeš pri sebi. Ko sem prvič prišla sem, sem toliko vlagala, da bi se stvari spremenile, predvsem na vzgojnem področju, da sem zbolela za cel mesec. Psihologinja mi je potem rekla, da naj pazim, da sebe ohranjam na neki točki.

Razlika med otroci nekaj let nazaj in danes.

MŠ: V Črnučah se je zelo čutila višja izobrazbena struktura staršev. Večja pričakovanja staršev in posledično tudi otrok. To se tukaj sedaj, s priseljevanjem, čuti enako, na začetku se ni toliko. Mogoče bo Maja kaj več o tem.

MT: Na začetku moje kariere je bilo več spoštovanja, zdaj tega odnosa ni več. Otroci te jemljejo kot sebi enakega in se do tebe tudi tako obnašajo. Na temu je potrebno ogromno delati. 'Kako se obnašamo do starejših'. Če se do učiteljev tako obnašajo, potem se tudi do drugih. In zakaj spoštujemo starejše? Kako se s prijatelji v igri igramo? Tega oni nimajo. In to že prinesejo iz vrtca, od doma pa sploh. In ker se v vrtcu ne gradi na tem, ker imajo tam prijateljski odnos, kar je prav, ampak ena mera spoštovanja je pa nujno potrebna. So posamezniki, ki se kar zaderejo nad učiteljem, celo mahnejo, tako kot to delajo tudi nad starši. In ker ni doma mej, jih ni tudi v šoli. Ker ni doma pravega pogovora; saj sploh ne vem, če se doma kaj pogovarjajo o odnosih in o teh stvareh. To gre kar mimo. Starši jih podkupujejo, ker imajo slabo vest, da so premalo z njimi in otroci znajo to izkoristiti. Mislijo, da bodo v življenju tako prišli čez. Ni več tistih pravih vrednot, ker se o tem ne pogovarjajo več. S posameznikom, iz oči v oči, vzpostaviti odnos še gre, ampak v skupini jih pa briga. Tu se sploh ne trudijo. Mogoče če ga gledaš, ko se obrneš stran, pa zopet po starem. Ne delajo sami na sebi in sploh ne vedo, da je dobro, če se oni dobro počutijo, če se z nekom dobro razumejo. Oni bi samo nekaj negativno, zato veliko gradimo na tem, zakaj žalost, če je lahko veselje. V prvi triadi bo potrebno toliko na vzgoji delati, kaj pouk, vzgoja je tista, ki manjka.

KOF: Mi smo bili v prvem razredu preveč popustljivi, smo mislili, ker so leto mlajši, je treba drugače delati. To je bila naša prva generacija, ko sem bila še na prejšnji šoli.

MŠ: Opazi se tudi to; v moj razred so dajali bolj umirjene otroke, ker imam enega s posebnimi potrebami. Ti otroci so bili v domačem varstvu in so bolj umirjeni, imajo tudi neko

strahospoštovanje, priznavajo avtoriteto učitelja, skoraj bolj kot avtoriteto staršev. Opažam, kako otroci 'padejo ven' pred lastnimi starši. Starši obnemijo in ne vedo, kako naj reagirajo, ker sem jaz zraven. In potem so tiho in ne odreagirajo. Moj razred ni težaven, sta pa sosednja napolnjena z vrtčevskimi otroki in je notri vse, tudi otroci z vzgojnimi problemi.

Je prvi razred v prvi triadi dobra poteza prenove?

MŠ: Gotovo je lažje, imamo eno leto časa, da razvijamo socialno klimo.

KOF: Za klimo je nedvomno boljše, oddelki odlično peljejo. Pri poučevanju je odvisno od učitelja. Jaz svoje napake ne bom več ponovila, namreč to, da sem jih preveč razvadila in ko so prišli v drugi razred niso hoteli delati domačih nalog, ker jih v prvem razredu ni bilo treba. Zaradi tega so doma jokali. Prej se je točno vedelo iz male šole si šel v šolo in je šlo za res. Sedaj je ta prehod lažji in je zelo odvisno od učitelja, kako zastavi pot. Tudi premalo smo se učili pisati in računati in bi se lahko brez težav, tako bi bilo delo v drugem razredu lažje.

MŠ: Strokovno vodstvo je reklo 'ne domačih nalog', potem si pa v precepu med različnimi stranmi. Že tako imamo veliko dela, skrbimo za vse, kar se dogaja v razredu in če otroci jokajo, ker imajo domačo nalogo, kako naj potem delamo?

MT: Ampak za to ni kriva samo šola, kriv je tudi dom. Ne privzgamajajo otrokom vztrajnosti, preveč jim popuščajo. Ta permisivna vzgoja zna kar izbijati na nekaterih področjih.

KOF: Program je tak, da je v prvem razredu vse v igri in gibanju in čim manj sedenja. Drugi razred je že sedeč. Mora sedeti na miru, biti skoncentriran, poslušati. Njim je bilo nemogoče sedeti v drugem razredu, ker so mislili, da bo vsa leta tako, kot je bilo v prvem razredu.

MŠ: Na splošno gledano je sedaj lažje. Vsaj kar se tiče poučevanja, ker imajo več časa na voljo, tudi opismenjevanje ni tako rigidno. Me bi vnesle določene spremembe, smo povedale kolegicam in one to naprej izvajajo.

MT: Krasno je za glasove, tega prej v osemletki ni bilo. Mogoče je bilo v katerih vrtcih. Potrebno je, poleg učenja abecede, razvijati tudi glasovno izgovorjavo.

KOF: Tudi meni se zdi to zelo fino, veliko se dela na govoru, če se otroci ne pogovarjajo, kako naj bi potem pisali.

KOF: Meni včasih že zmanjkuje idej in energije pri pouku, ker je toliko nekih projektov in delavnic, nadomeščanja. Tako utrujena pridem v šolo, da že težko delam in zmanjkuje mi tam, kjer mi ne bi smelo.

MT: Jaz rešujem disciplinske težave vsaj petnajst minut na uro, potem pa moram še pouk izpeljati do konca. Nekateri tudi nimajo nobene grafomotorike. Nekateri sploh nikoli niso risali, ker so imeli izbiro 'korak po koraku' in če je rekel, da ne bo risal, pač ni risal. Sedaj moramo pa vse nadoknaditi. Kriza je.

KOF: Teh vzgojnih problemov prej ni bilo toliko, ker je bilo pred vstopom v šolo testiranje in se je točno vedelo. Sedaj so vse te informacije varstvo podatkov in nič ne veš o tem, kakšne učence boš dobil, te pa vse to čaka takoj, ko stopiš v razred.

Kakšen je odnos staršev do šole?

MŠ: V prvem razredu smo imeli veliko delavnic za starše, bila je kar množična udeležba, v drugem razredu je pa že slabše.

MŠ: Starši se z devetletko več vključujejo. Ves čas so bolj prisotni in tudi me smo izgubile strah pred njimi.

KOF: Starši so zelo različni, od takih, ki bi vse naredili za otroka, še vse njegovo domače delo, kar je narobe. Otroci morajo znati sami delati. Pa do takih, ki nič ne naredijo. Imam

otroka, ki zaradi mame nikoli nima nič pravočasno narejeno. Pri stvareh, kjer bi mu morala pomagati, pravi da nima časa, da bo že enkrat. Otrok nikoli nima nič narejeno in mu je hudo, ker je vedno zadnji. Zadnjič je bilo celo tako, da je otrok sam naredil plakat, čeprav bi ga morala skupaj z mamo in ji je med igro na vrtu rekel, mama jaz grem sedaj plakat za šolo narediti. To je žalostno, ampak iz tega otroka vsaj še nekaj bo, ker je sam toliko pameten, če že mama ni, da se sam loti zadeve. Namesto, da bi starši porivali otroke, včasih otroci vlečejo starše.

MŠ: Tu se vidi povezovanje med starši in otroci. Najprej bi morali starše disciplinirati, da bi otroke držali. Tam, kjer starši vse spustijo iz rok je kriza.

MT: Je pa tudi res, da so starši obremenjeni, saj že pri sebi vidim, kako komaj zdržim ta tempo. Služba in dom. Imam slabo vest, ker se enostavno ne znam usesti in jo poslušati (mojo hčerko), ker sem že sama tako utrujena, pa jaz se zavedam pomena vsega tega. Nekateri starši se ne, tam je še huje. Tempo je prehud. Gremo se Evropo in evropski delovni čas in imamo vse manj časa za otroke in to je narobe. Vse je samo delaj, delaj, delaj. Jaz vem, da sem sama kriva, moraš znati potegniti mejo in reči zdaj je pa dovolj. Kdaj rabiš tudi kakšno bolniško, ne zato, ker si bolan, ampak zato, da se ti telo in psiha odpočijeta in s tem ni nič narobe, če želimo biti normalni ljudje.

Kaj se je v devetletki spremenilo?

MŠ: Sedaj izhajamo iz ciljne naravnosti. Na to smo se veliko pripravljali in to so nam dobesedno vtepal v glavo na študijskih skupinah. Potem je veliko več skupinskega dela, timskega. To je dobro, ampak je potrebno najprej otroke tega naučiti. Tukaj se vidi ta odnos o katerem smo prej govorili. Egoizem med njimi, samo zase bi delali in za skupino. Najbolj se obnesejo dvojke, nato trojke, in šele kasneje združevanje teh dvojok ali pa trojk. Če pa kar takoj formiramo eno večjo skupino, je katastrofa. Je dobro, ker se naučijo delati v skupinah in jim je lažje v višjih razredih.

Sprememba za učitelje je ta, da imamo sedaj veliko več dela. Veliko stvari gre iz prakse in učitelj, še posebej če hoče, da dobro opravi svoje delo, ima ogromno priprav, iskanja materiala, znajti se je potrebno. Če si tu ne bi pomagali med sabo, bi bilo še veliko težje. Prej se je dalo vse nekako 'instant' narediti, je bila tista piflarija, sedaj so pa taki cilji, da je to nemogoče. Od otrok se 'zahteva', da znajo povezovati, da razumejo in če hočemo to, mora otrok videti toliko in toliko primerov, mora sam poizkusiti in to zahteva veliko učiteljevega dela. Nekaj je odvisno tudi od doma. Otroci niso neumni, ampak enostavno ne znajo uporabljati možganov. V tem tempu jih starši samo vlečejo sem in tja, na tak način se ne razvija razmišljanje.

MT: Hitro se tudi naveličajo, oni hočejo ves čas neke spremembe. So dobesedno otroci reklam, še ene stvari ne dokonča, on bi že nekaj novega, sploh niso v sedanjosti. Zelo se bojijo, da ne bi kaj zamudili.

Se vam zdi, da je bila prenova dovolj kakovostno pripravljena?

MŠ: Kakor koli že, neko število poskusnih 'zajčkov', poskusnih let bo moralo iti skozi, da se vsi navadimo in naučimo, kako ravnati v novih okoliščinah. Jaz sem delala še v OŠ Črnuče leta 1996. Tam smo pisali načrte, se kregali, bojkotirali, da to ni naše delo. Čez nekaj časa smo dobili osnutek, kako naj bi to izgledalo, ti novi učni načrti. To je tako kot te nove ocene. Ni skupnega kriterija, vsak učitelj po svoje oblikuje ocene. Gor pravijo, da tega ne morejo določiti. Če preverjamo isto snov, iste cilje, naj bodo tudi kriteriji za vse enaki. Mi smo veliko snovi v tistih predlogih ven pometali. Sedaj je boljše, je pa vsaj slovenščina še vedno preglumazna, vsaj za drugi razred, če bi nekaj tega prenesli na prvi razred, bi bilo v drugem

lažje. Matematika npr. je super, še otroci jo imajo radi.

Spremembe, sedaj, ko je že vse vpeljano, smo dosegli pri redovalnici. Da ni več tako konfuzna. Z drugim letom bo, ampak eksperimentalno, v stilu Amerike. Cilji so napisani, v redovalnico se delajo znaki kje je učenec kaj dosegel.

Zdaj so ukinili še eksterna preverjanja, na to bi se morali malo bolj skrbno pripraviti. Stroka je tu deljena. Ni se še pokazalo ali so zunanja preverjanja dobra ali slaba, sedaj jih pa kar ukinjajo.

Koliko otrok imate v razredu?

24, 25, 26. V enem tretjem razredu jih je 28. Pod dvajset otrok v razredu, potem bi bilo delo idealno. Saj bi še šlo, če bi jih samo učili, ampak vsa ta vzgoja, ki jo sedaj moramo izpeljati, da sploh lahko učimo. Otroci so v šoli od pol sedmih do pol petih (nekateri) in koliko jih lahko starši v preostalem času še vzgajajo? To delamo me in tega se premalo zavedamo vsi skupaj. In če bi bilo manj otrok, lahko z njimi vzpostaviš tak človeški stik, se lahko z njimi pogovarjaš. Mi smo na to opozarjali, naredil pa ni nihče nič. Na študijskih lahko poveš vse in vse gre potem tudi v zapisnik in naprej na zavod. Vprašanje je, koliko so svetovalci potem prodorni in kaj uspejo narediti. Vse se konča pri politiki in denarju.

KOF: Prvi razred je sedaj veliko lažji, delo je bolj človeško, tudi za otroke. Bi pa morala biti vzgojiteljica vsaj še ene tri mesece tudi v drugem razredu, ker v drugem razredu je pa pravo garanje.

Kako je s strani države poskrbljeno za učitelje?

MŠ: Trenutno smo še poskusni zajci. Včasih se mi zdi, da sem že 21 let poskusni zajec.

KOF: Mi ogromno delamo. V šoli so štiri ure pouka, eno uro rabiš, po pouku, da pospraviš razred, pregledaš zvezke, ... Po štirih urah 'cuzanja' prideš domov in moraš narediti pripravo za naslednji dan. Samo priprave trajajo dve uri, da pa ti nabereš še ves material, da greš v knjižnico, ... Da ne govorim o govorilnih urah, projektih, konferencah, nadomeščanjih. To pride po deset ur na dan. In za ta denar, se ti včasih zdi malo neumno. In ne gre se samo za denar. Pri šestdesetih letih si jaz ne predstavljam, kako bom zdržala tak tempo. Sedaj razumem te starejše učiteljice, ki se naredijo malo neumne in si vzamejo bolniško. Saj drugače ne gre.

MŠ: Predvsem moraš poskrbeti za svojo psihično moč. Če imaš pod streho pospravljeno, potem gre lažje. In s to devetletko je dela več kot ga je bilo prej. Več je dela za učitelja po pouku. Če se aktiv znajde in če je pomoč med aktivni, potem gre, če pa bi bile me skregane in vsaka zase, potem ne vem kako bi sploh lahko delale. Študijske skupine bi morale biti bolj aktivne, tam bi morali dobiti tudi kakšno pomoč. Tako pa hodimo tja, malo kokodakamo, oni to posredujejo naprej, učinka ni pa nobenega. Za učitelje je poskrbljeno ravno toliko kot država skrbi za ostale državljanke. Privija na vseh straneh.

PRILOGA C

INTERVJU Z OSEBO, KI DELA NA MINISTRSTVU ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Predstavitve

Dela na Ministrstvu za šolstvo in šport.

Kakšne so bile vaše izkušnje z uvajanjem devetletne osnovne šole?

Mi (pred tem je bila ravnateljica) smo se s kolektivom skupaj odločili, da bomo šli v nov koncept osnovnega šolanja. Na začetku smo najprej pogledali kaj to pomeni vsebinsko, kadrovske, prostorske. Prostorske težave smo uredili z županom, ker je to stvar lokalne samouprave. Nismo imeli idealnih pogojev, ker šola ni bila zidana za devetletko. Šola je tudi združena z vrtcem. Tako da smo v vrtcu organizirali prvi razred in otroci sploh niso čutili neke velike spremembe. To, moram reči, je bilo pozitivno. Zato tudi starši v tem delu niso bili nič proti, čeprav je bilo največ težav pri devetletki s starši. S kolektivom ne, ker je bil kolektiv motiviran in smo imeli zagnano ekipo, ki je vse to pripravila. Delalo se je pa res ogromno. Vse učne načrte smo napisali ... Bili smo tudi vzorčna šola, pomagali smo drugim šolam. No, težave so nastopile, ko smo stopili v stik s starši. Z določenimi posamezniki, ki ne vedo o čem govorijo in taki potem blokirajo vso zadevo. Smo pa tudi to speljali. Zoprno je potem, ko oni glasujejo, jaz osebno bi dala staršem manjšo težo. Ker je bilo to uvajanje, smo morali imeti njihovo soglasje. To je čisto psihološki vidik, vsaka sprememba naleti na določen odpor, če mu jo podaš pametno in če posluša, potem ne bi smelo biti težav.

Drugače je bilo največ prostorskih težav. Zato, ker je bilo potrebno dobiti novo opremo; to je bilo odvisno od sodelovanja z lokalno skupnostjo. Osnovne šole so na lokalno skupnost zelo vezane in če imaš razumevanje pri županu lahko kaj narediš, če ga nimaš, imaš pa težavo.

Pri večini šol je bil ravno ta finančni vidik največji problem, novi prostori, nova oprema, nov kader. Strokovno vodstvo se je precej pritoževalo, da je država premalo naredila. T, o da je finance prepustila občinam, ni bila najboljša rešitev.

To je res, da je država vse prelevila na lokalne skupnosti. Trditev, da so bili potrebni novi učitelji ne drži. V vrtcu je nekdo izgubil delovno mesto, šola ga je pridobila. Pri kadrovskih pogojih ni bilo finančnih obremenitev in vzgojiteljice, ki so šle v šole, so absolutno na boljšem.

Kaj bi morala država še narediti, se pa sprašujem. Država ti da program, ti omogoča izobraževanje. Res je, da so na Pedagoški fakulteti počasi potekali moduli in so s tem tudi zmanjševali kriterije učiteljem. V prvi generaciji so morali učitelji imeti vse module, bilo jih je sedem. Potem so to znižali na en modul oz. dva. To, po mojem mnenju ni bilo prav, vendar take stvari pokaže teren. Pedagoška fakulteta tega ni zmogla in so morali spremembo pri kadrih narediti, če so hoteli peljati. Ampak to ni nič strašnega. Meni se je najbolj nesmiselno zdelo, da je nova 'garnitura', ko je prišla na oblast, hotela spodkopati to, kar smo že prej naredili; to je bilo obdobje nekaj mesecev (nacionalni preizkusi). Kar pomeni, da ima politika tudi tukaj velik vpliv. Potem smo razmišljali, kaj bodo prinesli nacionalni preizkusi. Imam tudi sina v tretjem razredu, ki jih je pisal. Moram povedati, da so to z lahkoto pisali in da za otroke to ni noben stres. Tudi učiteljice iz moje bivše šole so mi povedale, da za otroke ni bilo nobenih težav.

Jaz sem dobila občutek, da učitelji (seveda ne vsi) podpirajo nacionalne preizkuse. Edino kar jih je motilo je to, da imajo dodatno birokracijo. Sedaj se ukinjajo in eden izmed razlogov je ta, da je enostavno premalo denarja, tega očitno država ni dobro premislila.

Če se vrnem na prvo vprašanje, kaj je bila hiba devetletke. Hiba je bila pedagoška dokumentacija, zato ker ministrstvo ni bilo pripravljeno in je pedagoška dokumentacija nastajala sočasno, kar je meni razumljivo, ampak obseg te dokumentacije je pa nenormalen. In z devetletko se ta 'papirologija' samo povečuje. Pa še to, dokumentacijo je potrebno kupiti. In tisti znesek, ki ga država za to nameni je vedno premajhen. Tukaj so bile finančne težave.

Je tudi res, da je nekoga lažje številčno oceniti, kot opisno in to so se morale učiteljice tudi navaditi. Te dokumentacije in administracije je absolutno preveč. Res pa je, da vsaka reforma nekaj stane. Ogromno stane tudi matura, če smo že pri tem. Če je bil torej to kriterij za ukinitev nacionalnih, potem ni bil pravi kriterij. Če gledate otroka v treh letih, tu ni nobenih obveznosti, pritiskov in šole sploh ne čutijo še v pravem pomenu besede, ko jim pa postaviš neko zahtevo, je niso navajeni. In tudi zdaj to za njih ni nič tragičnega. Jaz sem videla letošnje naloge, to so res čisto preproste stvari, so bila eksterna preverjanja v osmem razredu veliko težja kot pa tole sedaj.

Se vam zdi, da so temelji za devetletko dovolj trdni, da bodo zdržali menjave politikov, pritiske javnosti in druge dolgoročne spremembe?

Samo postopno bi morali iti. Ni bilo pametno, da so preskakovali te pete in sedme razrede in tu se jim bo rušilo. Sicer so bili kadri po šolah tako dobri, da so že splavali, ampak tu je bilo tudi največ težav. Jaz nisem želela iti s prvim in tretjim razredom. To je bilo malo na silo. Za te otroke, ki so bili takrat v petem razredu, to ni bilo postopno prehajanje v devetletko. In reakcija šol je bila temu primerna. Zelo malo šol se je odločilo za to drugo in tretjo triado. Zakaj se je gospod Gaber tako odločil, ne vemo. Tam je načrtovanje in izpeljava izredno huda in jaz s tretjo triado nimam izkušenj, ker v to nismo šli. Jaz sem za postopno uveljavljanje devetletke. Ne vem, kako je sedaj, to bi morali povedati aktivni ravnatelji.

Kritika je bila, da poskusne šole, ki so začele z devetletko in ki so dajale konkretne pripombe in predloge niso bile uslišane, nič se ni spremenilo na bolje za šole, ki so kasneje vstopale z devetletko.

Pri kadrih se je spremenilo tisto o modularnem izobraževanju. Bilo je striktno rečeno, da naj bi bila učiteljica tri leta, v prvi triadi, z učenci skupaj, no potem se zaradi bolezni, nosečnosti in ostalih vzrokov tega niso tako striktno držali. Tukaj je večja možnost samoorganizacije na posameznih šolah. Vem, da so potem tudi nekaj okoli izbirnih predmetov spreminjali. Ampak naša podpora ostalim šolam je pa bila. Mi smo bili zadolženi za toliko in toliko šol, ki so vstopale v drugi krog. Nekateri so celo kopirali učne načrte, pravzaprav smo jim vse dali. Nekateri ravnatelji so bili bolj pripravljeni pomagati, drugi ne. Kolikor poznam ekipo ne morem trditi, da ne bi odpravljali napak. V tem tudi ne vidim smisla, ker bi s tem sami sebi škodili. Če nek tim pove, da je nekaj narobe, je to pametno upoštevati. Vprašanje je, kakšna je bila pravna osnova in podobno.

Prav gotovo se je zalomilo pri lokalnih skupnostih, ko se zamenja župan, se zamenja plan. To se je zgodilo tudi na naši šoli, če bi bil še star župan, bi že imeli novo šolo, nov župan tega ni uresničil. Tu pa verjamem, da so šole ostale same. Same z nekim novim modelom, programom, lokalne skupnosti jim niso šle na roko.

Devetletka je večini sicer všeč, se pa učitelji pritožujejo, da je veliko priprav, veliko otrok, veliko birokracije ...

Otrok je še vedno preveč v razredu iz enega preprostega razloga. Država ni dovolj bogata, da bi znižala ta normativ. Kar se dela tiče, je tudi res. Predvsem je verjetno težko učiteljicam, ki so imele nek staž in so samo kopirale tiste priprave in so leta in leta tako delale. Tu si je potrebno naliti čistega vina. Ker sedaj so, kar naenkrat soočene z novimi pripravami, novim delom. Sedaj ni več 'copy paste'. Dela je več, ker se učnega načrta ne da več prekopirati. Medpredmetna povezava je pa isti 'baubau'. Ker one imajo avtoriteto in avtonomijo za svoj predmet. In zdaj, da bi se morale združevati, 'buh pomagej'. Tu je veliko odvisno od osebne zrelosti učiteljice. Ona (prvi razred devetletke) je morala, npr. vzgojiteljico spustiti k sebi, jo je morala vzeti za sebi enako, je morala začeti sodelovati. Ker vzgojiteljica ni bila v podrejenem položaju. Bili sta si enakopravni. Vem, da so znali biti veliki problemi na osnovnih šolah, če ravnatelj ni izbral pravega para, si ni naredil nobene usluge. To, da učitelji tarnajo, tarnajo pa preveč, po mojem mnenju. Imajo štiri ure pouka in dve uri priprav. Njihova filozofija je pa drugačna. Mislijo, da so oddelale svoje v tistih štirih urah. To ni res, biti učitelj ne pomeni samo poučevati. To se še dolgo ne bo spremenilo v naših glavah. No, seveda je res, da so tu še govorilne ure, konference, študijske skupine, seminarji. Mi smo imeli od začetka veliko težav pri učilih, ni bilo pripomočkov ... in smo ogromno sami naredili. Imela sem srečo, da sem imela zelo zagnano učiteljico, ki je veliko naredila na tem področju. Dejstvo je, da so šli na začetku v prvi razred dobri učitelji, v drugega tudi še, v tretjega pa ne več tako dobri, to ni dobro in ravnatelj to veda.

Otroci so drugačni. Učitelji morajo najprej vzgojiti, da lahko potem izobražujejo. Nedisciplina jim pobere preveč časa. Se na tem področju kaj premika?

Starši so odpovedali. Družba pa tudi učiteljem ni naklonjena. Celo tako je, da je staršem zakonodaja bolj naklonjena kot učiteljem. To je narobe. Res je, da naši otroci niso vzgojeni, ker za njih nimamo časa. Zato jih morajo učiteljice naučiti vseh osnov in manir. Druga stvar je pa, da se starši blazno vmešavajo. Zato ker so vsi naredili osnovno šolo in mislijo, da vedo kako je. S tem se naredi en minus. Ko dam jaz nekomu avtoriteto in avtonomijo, mora ta vedeti, da mu dam s tem odgovornost. To dvojje je vzajemno. Tisti, ki bo dosleden, bo imel avtoriteto. Dosleden do sebe in do drugih. Učenci opazujejo učitelje in če učitelj zamudi, potem ti takoj, ko oni zamudijo in jih hočeš vpisati, vržejo naprej, da ti tudi zamujaš. Otroci niso neumni. Tu moramo najprej pred lastnim pragom pomesti. Dejstvo je, da bi morali starše distancirati od šole. V srednji šoli je pa ravno obratno, tam o starših ne duha ne sluha.

Glede tega država ne naredi nič in tudi nima nič v planu. Otroci so, kakršni so, znajdi se kakor veš in znaš. Preveč je politike, ki ne upošteva stroke.

Mi imamo tudi ogromno otrok, ki se ne šolajo. Npr; Romi, imamo zakon, ampak država nič ne naredi. Zato ker je kaznen denarna, on pa tako nima denarja in zadeva je zaključena.

Kakšen je za vas pomen šole v sodobni družbi?

Šola v osnovi izobražuje. Mislim, da devetletka, predvsem v prvi triadi sedaj vzgaja, ker je prisiljena in tudi zato, ker ima možnosti. Ker je manj vsebin.

Učiteljstvo si bo moralo samo narediti prostor v družbi, tako kot nekoč. To pa le, če bomo strokovni. Strokovni bomo takrat, ko bomo objektivni, ko bomo upoštevali pravilnike, ko ne bo več ocenjevanja po barvi oči in po vplivu otrokovih staršev. Te objektivnosti je še vedno premalo. Učitelji si sami sebi ne delajo nobene usluge. In učitelji, ki ne prihajajo iz

pedagoških fakultet, nimajo pedagoškega in didaktičnega znanja. Razredni pouk je zelo dobro podkovan, ostalo pa tako tako. Dobiš anglista, ki mu je priprava čisto nepotrebna. Tu se mi zdi, da učitelji malo zgublajo, zato ker se preveč ukvarjajo s svojimi potrebami in pravicami. Predvsem kaj in kako bodo imeli plačano in ne s tem, zakaj so oni tam. Oni so tam zato, ker imajo otroke, ne zato, da otrokom delajo usluge. In preden se bo to zavrtilo, bo preteklo še nekaj vode. Zame je rešitev sledeča; dajmo jim osem urni delavnik, in bodo nehali šteti ure in minute in se bodo začeli ukvarjati s svojim poklicem. To pa je nemogoče, ker je SVIZ tako močan. Neke rešitve trenutno ne vidim. Otrok je sicer vse manj, mogoče jim bo ta zunanja spremenljivka dala drug način razmišljanja. To je en velik sociološki problem, ki bi ga morali tisti, ki se s tem ukvarjajo dobro predelati. Mislim pa, da trenutno obstaja nekakšna kriza identitete učiteljev.